

Књижевне НОВИНЕ

ГОД. I. БР. 5. ★ ЦЕНА 20 ДИН.
БЕОГРАД, ЧЕТВРТАК 11 ФЕБРУАР 1954
Лист излази сваког четвртка

СТО ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

Носталгија вољене књиге

(Мемоари проте Матије Ненадовића)

„Ја сам служио и господарио, поповао и војводавао; путовао по народном послу далеке путове и код куће мирно седео и у мојој башти воће калемлио; војевао сам опасне ратове и уживао благодет општег мира; с древима говорио сам слободно, каткад збунио ме је говор престолг кмета; гонио сам непријатеље и бежао од њих, живео у сваком благу и изобиљу и опет долазио до сиротиње;

имао сам лепе куће и гледао их из шуме спаљене и срушене; под мојим шатором врштали су у сребро окићени арапски атови и возио сам се у својим некованим талама; војводе ипчекивали су заповести из мојих уста и опет судба ме је доводила да пред онима што су били моји пандури на ноге устајем.“

М. НЕНАДОВИЋ

ПЕЧАТ ПРАВИТЕЉСТВУ ШПЧЕГ СОВЈЕТА СРБСКОГ

ЈЕДНА од ретких књига што стоји на мом столу! И не знам зашто, кад год ме неспокојство обавије својим прозачним маглама, ја пружам руку према њој. Зашто? Никада нисам успео да одговорим на то. Можда, стога што то никада нисам ни покушавао, јер би, чини ми се, и сам покушај значајно оскрнављење свега онога што ми је дала ова књига и свега онога што ме веже за њу. А довољно је да прочита две три странице њене — на почетку, у средини, где било — да тек ослушнем мелодију њених речи, мелодију чудесних, далеких простора „живота и народних збита“, па да нови, још немилосрднији таласи неспокојства навалe на мене: не могу даље! Јер пре него и ухватим смисла једноставних речи, слике их гуще, слике што наваљују, без реда, једна за другом. Онда књигу поново заклапам, и док ми руке почивају на њеним корицама, што уоквирују један чудесни, готово нестварни свет, осећам како се, упоредо са узвизаним сликама рањавих и узвишених простора тог света, појављује и онај други — мој, свет мога сећања који је, ето, неким чудним случајем постао нераздвајан од овога.

И сада не знам, никада то уосталом нисам ни знао, нити сам икада, чини ми се, и покушавао да дознам, да ли ме мисао на ову књигу прати кроз живот због оних неизбрисивих слика што су их једноставне, шкрте, речни усадиле у моју свест: оно штуро српско школовање манастирско, или Алексинско болно кнезовање, или разговор његов са царем аустријским, или погубица његова и краља отсечене главе му са Фочићевог чардака, или протину од путовања у далеку, у непознату Русију, или срачунани онај, паклени онај протин сан који ни у једној песми још не нађох, — све оно, дакле, што је у овој књизи речено о животу од кога нас дели тек стотину и педесет година; или, напротив, пре због оних других доживљаја који су пратили сазнавање његово из далеких ових, опсенарских Протиних причања?

Не могу да то објасним, али је извесно да се та два света мешају један с другим као две крви и да чине, опет један свој, нови свет са свим оним што је време донело и са свим оним што није могло да уништи...

ЧИТАЈ ОВО“, рекао је отац оне ноћи, а то је било давно, толико давно да ми се сада чини да се то десило управо онда када се и ова књига рађала. Рекао је то, знам, оне давне ноћи у нашој малој собици где је, када је имао доста нарудбина, до касно везао нежне шаре по џемаданима, великим антеријама и јелецима. Седео сам, крај лампе, на поду до очевих ногу са заклопљеним уибеником историје у рукама. А и сада се јасно сећам његових очију када ми је, одложивши свој рад крај себе на првено шилте, узео уибеник из руку и почео да проверава да ли сам научио лекцију! И, после, када сам га задовољно одговором, оних његових речи: „Сад иди па легни.“ И оне шутње се сећам када сам му рекао да ми се не спава, а сећам се и да се

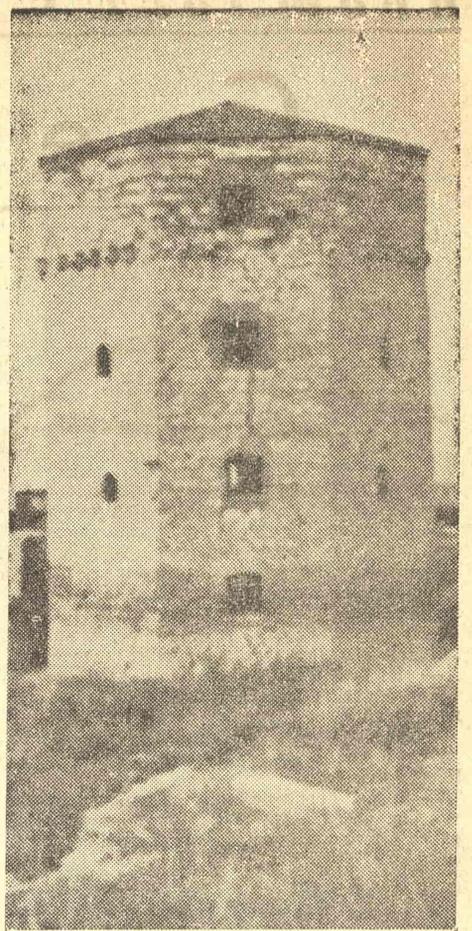
чуо ветар и да је завијала мачка напољу као да је плакало разбуњено дете у кошници. И лаганим покрета очевих руку (биле су то нежне, увек беле руке!) када је скупио свој рад и ставио га иза својих леђа, и како се дизао сећам се, споро, уморно (кости су ситно пуцкетале); и, после, свих ових шума се сећам што су пратили његове кораке до старог ормана у коме је држао своје ствари, библију, читуљу и неколико књига; сећам се и да је тамо дуго нешто тражио, и да се онда, погрбљен, отуда вратио с неком плавом књигом у руци; и, пре него што је сео на своје место, сећам се кад ми је пружио књигу и рекао: „Кад ти се не спава, а ти узми па ово читај“, а онда, — ја сам већ био прочитао оно „Као што многогодишњи раст, кога нису громови и ветрови срушили, почне сам од себе венути, и грану по грану губити, и све ближе свом се крају клонити...“, — сећам се, отац је рекао: „Добро је да увек пре спавања понешто из ње прочиташ...“

ТАКО је било онда, а тако је, чини ми се, и данас. Да ли се ипак нешто изменило? Можда само године, можда само искуство: оно што је некада било искра наслућивања, године и живот учиниле су јаснијим! И не знам зашто, — када се из ове данашње удаљености осврћем да погледам иза себе, — сећање ми трепери у лелујавој носталгији маште, иако ништа сетно, ништа тужно у овој књизи нема: све је у њој ведро, прозрачно, чисто, пуно вере и оптимизма, упркос патњи, упркос смрти из које се родила да би била песма живота. Не знам зашто! Можда због оне давне ноћи када је отац одложио свој рад и устао да ми из свог ормана донесе ову књигу, или због оне чудесне лене, као у сну, у тој давној ноћи, виђене Протине слике („...тако, драга децо моја, и ја, ког су непријатељске пушке и сабље промашиле...“) која је од оне ноћи остала у мојој свести као и тек наслућена визија Србије, мале, далеке, окрвањене ратовима Србије, али и некако сетне, онако сетне као што сега може бити прозрачна и поразна у очима детета које је нешто већ наслутило од живота...

КЊИГУ ову, ипак, после оних ђачких дана дуго нисам узимао у руке, иако ми се чини да је никада нисам испуштао из руку, можда све до онога сунчаног јунског дана када сам је, — после дутања обалама Дрине, бежећи од сама себе, понижен, згађен оним што сам на улицима свог града виђао после доласка Немаца и усташи, поново нашао, отворену, на столу у дворништу, испод расцвале јабуке, где ју је отац оставио заједно с његовим старим наоружањем када је, понесен неком својом мисли, зашао у цвеће у другом делу дворништа. Док сам седео за сто, сећам се, (отац се прекинуо читање на оном месту где се писује борба с Турцима на Топчидерском брду: „...пешаци оставише кућу и побегоше ви за брдо, а наша војска за њима, (а на овом брду пшеница већ влатала).“), отац је рекао: „Ноћас су га мачке изгизиле“, и мени би некако чудно како се подударају ове очеве асоцијације о цвећу с оним из књиге о пшеници, а све се то опет брзо измеша са

сликама које нагрнуше из даљина, оживљавајући наједанпут пред очима све оно што је годинама било запретано под пепелом заборавља: она давна ноћ из детињства, нечујни очев вез на црвеној чохи (сада већ дуго ни дању није ништа радио), шум ветра и завијање мачака напољу, онда онај очев добродушни поглед кад ми је пружио књигу, и на њеним сивим корицама његове нежне, увек беле руке! Она ноћ! Она ноћ! Чуо сам, отац је још нешто говорио о цвећу и о мачкама; али ја га више нисам слушао, читао сам заборањене странице, читао сам их тога дана, и идућег, и неколико дана после носио сам ову књигу у руци у својим лутањима обалама Дрине, и — онако у ходу, или лежећи на некој стени — читао сам увек само по неколико реченица, тако као да читам стихове или као да слушам музику...

Сада и не знам како су прошли они дани (у сећању остали су само неки нејасни звуци и немирни кружићи на зеленој површини Дрине у коју сам бацао каменчиће са стене). Али, онога јутра се јасно сећам, онога јутра када је брат мога друга, блед, унезвереног погледа, утрчао у дворниште и рекао: „Бежи... ето их, иду по тебе“. И само то. Јер сада не знам ни како сам навукао ципеле на ноге (руке су дрхтале), како се обрео капут на мени, а још мање како се ова књига нашао у мојим рукама. И не знам како се десило да сам је, истрачаши из собе, гурнуо мајци у руке која је, онемела, стајала окамењена на средини дворништа. И не знам како сам и зашто сам се, када сам већ био на вратима, окренуо угледавши мајку, сметену, како у недра скрива књигу (истог часа сам се сетно сећао што је са Фочићевог чардака украо отсечену Алексину главу коју је, после, у недрима кришом однео у Бранковину). Не знам ни зашто сам — тога се добро сећам — дуго стајао на вратима пре

КУЛА НЕВОЈИЦА

По Филипу Вишњићу, са ове куле дахије су хватале звезде у тепсију, уочи устанка, да би предвиделе своју судбину.

Кад се ћаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне
И да друга постане судија,
Ту кнезови нису ради кавзи,
Нит' су ради Турци изјелце,
Ал' је рада сиротиња раја,
Која глоба давати не може,
Ни трпети турскога зулума,
И ради су Божји угодници,
Јер је крвца из земље проврела,
Земан дош'о, ваља војевати,
За крст часни крвцу прољевати,
Сваки своје да покаже старе.
(„Почетак буне против дахија“)

него што сам отишао (да ли стога што ме је запањило оно сећање на отсечену главу у сељаковим недрима, или стога што сам хтео да се вратим и узем књигу од мајке?). Али мајка је тада потрчала према мени вичући кроз плач: „Иди, иди... ухватиће те... иди!“

После две године, када ме је једнога дана пут навео на кућу, мајка ме одвела у цветњак где је закопала моје ђачке свеске. Међу иструделим свескама нашао сам и ову књигу Протиних мемоара...

РИСТО ТОШОВИЋ

ЈАНИЋИЈЕ ЂУРИЋ, ПРВИ СЕКРЕТАР КАРАЂОРЂЕВ

Сеча кнезова

(Одломак)

Други пут одреде даје опет истога Узун-Мемед, кабаданју, да пође да убије Карађорђа и главу му осеку и у Београд дајима да однесу, који је Узун-Мемед сву ноћ ишао како да би освануо код куће Карађорђевог. Но Карађорђе ту ноћ тревивши се у Крћевцу у планини, а не код куће, и пође рано да иде до куће и кад буде на реку Кубршницу близу његове воденице да пређе преко друма, а (Турци) Узун-Мемед, идући друмом, стане са својих 12 Турака и рекне: „Море, оно је Карађорђе, видите ли гди из шуме само са једним другом иде рано и наш пут пређе? Но сад ко је јунак нека трчи за њим, јер он из једне шуме Крћевца у другу шуму Загорнице ити, где има ајдука своји друга доста. Ово је његова ајдучка кућа“. И тако се ниједан није смео

Илустрације (више-те) уз старе текстове од Зулфикара Цумкура

ИЗ ПРИЧАЊА ПЕТРА ЈОКИЋА, БУЉУБАШЕ

Први сукоб

— Браћо, рече Карађорђе, хајдемо сад доле до Београда нека нас виде Турци да и ми смо неки на Врачар! Крнемо се преко Макиша, па на Топчидер и преко Врачара онамо ка Кумодражи.

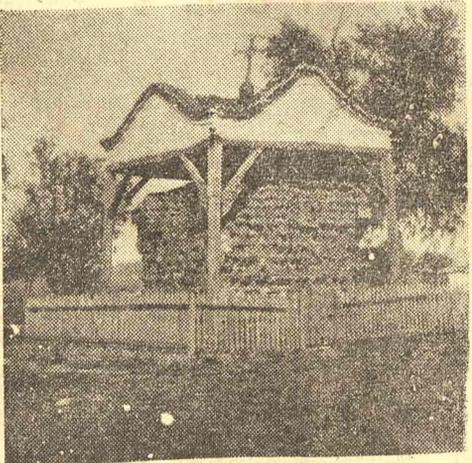
Чим смо се помолли на Топчидерско Брдо, пазише нас Турци из Београда. Ми горе преко Врачара, а на јендеку се појави неколико коњаника, па за овим опет други, како је који свибио. Ми идемо ка Кумодражи а они све брже к нама. Нас бејаше око 500 људи.

Из гомиле коњаника одвоји се један Турчин и полете на коњу к нама. Дошавши близу, избаци на нас пиштољ, али смо ми за пиштољ још били далеко.

Гаврило Ђурић из Тополе и Милован Ђурковић из Јагњила заседоше у једну међицу, а Турчин натера коња баш поред међе, док они сложине: „Пљас! Пљас!“, а коњ се товде и паде.

Гаврило припаде да му ножем одсече главу. Турчин скреса пиштољем, али му пиштољ не упали. Турчин метну на чело пиштољ, а Милован ножем по плштољу, те нож прите на два комада. Милован припаде те му оном по-

(Наставак на другој страни)

БЕЛЕ-КУЛА, СНИМЉЕНА ПОСЛЕ ОСЛОБОЂЕЊА НИША (1876). ПОШТО СУ ИЗВАЂЕНЕ И САХРАЊЕНЕ ЛОВАЊЕ ИЗ ЊЕНИХ ЗИДОВА, НАД ОСТАЦИМА ЈЕ ПОДИГНУТ КРОВ.

Сведочанства

ИЗ ПРИЧАЊА ПЕТРА ЈОКИЋА, БУЉУБАШЕ

(ЗАБЕЛЕЖИО МИЛАН Ђ. МИЛИЋЕВИЋ)

(Наставак са прве стране)

ловином одсече главу. Узме му пиштоље и јаничарску пошу. Ми се сви скуписмо око њих.

Они други Турци, коњаници, вратили се у Београд.

Ово вече заносисмо у Кумодражи. Карађорђе, видевши оне пиштоље у Гаври-ла, рече му:

— Гаврило, дај ми те пиштоље, а своје ти мојих и још два дуката прида!

— На, рече Гаврило од онога часа. Карађорђе извади своје пиштоље и два дуката, и даде их Гаврилу одмах.

Сутрадан, надали смо се да ће Турци изићи да се побиемо, али њих нема. Онда ће рећи Карађорђе:

— Браћо, Турци не смеју да изиђу. Што би ми њих чекали, кад се нама тамо горе може каква штета догодити, него хајдемо!

У Сибници

Мало час помелише се Турци. Тројица иду напред, па очекују докле их остали пристигну и онда опет пођу. Ми рекосмо бирову да уђе у хан. У том се и Турци приближише, али још нису почели одјавивати кад Станоје опали; и други припуцаше. Један Турчин паде, други побегоше натраг. Таман они на брега а она заседа пред њих! Они се збунеше, и скраше се под пут у једну казан-цинишу, повезаше коње и ухватише бусије иза каца, и хоће да се бију.

Ми их отколосмо са свих страна, те њих 7 ухватисмо живих, а други сви изгинуше. Њихове коње и сав плен поделисмо, а ново одело и ћурак, што је Кучук-Алија био послао Сали-аги поклонисмо Карађорђу.

После овога посла, рећи ће Карађорђе:

— Турци ће изићи из Београда на нас; они би и онда изишли, али нису били спремни. Зато да се ми налазимо овде око Космаја, да их дочекамо, како не би робља одвели.

Главаш и они други главари нађоше да је добро налазити се неко време око Космаја.

Вићентије из Кораћине рече:

— Хајдемо у Кораћину; тамо има неколико спахиских говеда, да покољемо и поједемо чекајући Турке.

Дигнем се те у Кораћину. Вићентије посла те дестераше деветоро говеда, те покласмо и поделисмо, месо испекосмо и вечерасмо.

Карађорђе, Станоје Главаш, и Прота Буковички легеше у хану да спавају, а ми — који по кућама, а који наложише ватру напољу да преноће. Иде снег како бог хоће. Док тек дође човек и рече:

— Добар вечер!
— Бог ти помогао! одговорисмо ми.
— Где је Ђорђе? пита он.
— У хану, слава.

— Ја сам рад да му нешто кажем, вели он. Онда ја брже одем и викнем:

— Брато, Брато!
— Шта он и рече:
— Шта је, Петре?
— Ево човека једног, који има нешто да ти каже.

— Шта је, брате, казуј, — рече Карађорђе одмах.

— Богме, ево Аганлије из Београда: он води до 600 Турака, а кренуо је и Посавску кнежевину, когод оружја може носити. Вечерас паде на конак у Дрлупу, у Јевина кућу!

Онда прота рече:

— Другојаче, браћо, не може бити, него да ударимо још ноћас па — један за све а сви за једнога! Ако их ноћас не разбијемо, сви ћемо пропасти.

Он то рече — не рече, а Карађорђе викну:

— Хајд!

Брже се дигнемо сви и кренемо преко Космаја. Иде снег, милостиви боже, ока отвори-ти не да. Хајде, хајде преко Космаја те у Рогачу, а већ и зора. Овде старешине убоше у Катићеву кућу, а ми около чувамо и ту неко наложи мало ватрице, а неко и не наложи — тек сви посписмо.

Опсада Београда

У оним шанчевима, које сам напред казао, проведу војводе целу зиму. Уочи Васкрса оду они кућама да проведу празник, а Турци ушпи-јуне, па ударе на реснички шанак ноћу уочи Васкрса и лагано се у-краду у сами шанак. Стражар, кад опази, по-виче, дигне се врева и заметне бој. Чује то Чарапић одозго из Раковине и одмах притрчи, те ту исту ноћ одјуре Турке натраг у Београд.

Чарапић одмах о том јави Господару у То-полу.

Господар, кад то чу, одмах викну на нас (његове момке) те сви за њим пешке у Ре-сник! Ту он вика, псова и резали све старе-шине што су тако немарно чували шанак.

Ту бесмо неколико дана, докле нам од куће не доведоше коње и донеше преобуке. После тога нас господар крете све на Камаљ на Вра-чару и ту се улогорисмо.

Увече се на Камаљу улогорисмо, а ујутро рано ударише Турци свом силом на нас. Ту је била жестока битка и три дана се настав-љала. Ми смо били у тврду шанку и зато, богу хвала, нисмо више од 30—40 људи из-губили. Турци пак своје мртве дижу и носе, те и не знам колико је њих погинуло.

Четврти дан заповеди Господар те сва војс-ка изиђе на Врачар, на јендек — Лауданов Шанац, Милоје Петровић Трнавац улогори се с бећарима од Саве. Баром, до под брдо.

Одатле до Докторове куле стаде Нахија Београдска; старешине су јој кнез Сима Марковић из Борка и Јанко Катић из Рогаче.

Одатле Нахија Крагујевачка, а старешине су јој кнез Марко из Ора-шца и кнез Ђука из Јагњила.

Господар се смести баш до пута београдског, где је сад Споменик.

Од Господара даље сместе се Васа Ча-рапић с Грочанском Нахијом уз Врачар јендеком. С њим је био и кнез Ви-ћентије из Кораћине.

До Нахије Грочанске стаде Нахија Смедеревска, коју је водио Вујица Вулићевић.

До Смедеревске стаде Нахија Пожа-ревачка до Екмеклука. Њом је заповедао Петар Добрињак.

Све ово би урађено онај дан и ноћ до ујутру.

Чим се сунце роди, ударише из града Турци свом својом силом. Наша се војска одупре јуначки. Пешаци су били унутра, а коњани напољу. Био је бој не може бити жешћи. Та-ко траја до 4 сата после подне, па онда Турци одоше на одморак; а на одморак одемо и ми.

Ерлије су удариле знад пиваре, није са-дашње касарне, на кнез Симу и на Карађорђе-ве људе, а изнад касарне је ударио Гуш а-нац Алија и Демо, вођ крцалија.

Ту смо људи доста изгубили, али коња мно-го више.

Сутрадан изиђоше Турци те се опет бисмо. После боја, они одоше у град, а ми у шанак.

После тога, цело лето до пред дубоку је-сен, сваки други или трећи дан излазише Тур-ци, и бисмо се сваки пут: један дан ударе на Милоја, други дан на Екмеклук, где мисле да ће се овајдигити, али се нимало не помогоше.

У јесен заповеди Господар те свака нахија донесе вашине, да се удари на јуриш; а гово-рило се да ће то бити грађа за колибе. Све је то било готово до св. Андреје 30 новембра 1806. Но ми вашина нисмо ни носили.

Господар се је у свом савету с верним ста-решинама договорно како ће се ударити на Београд.

Уочи св. Андреје 29 новембра добијемо за-повест да смо сваки у свом логору. У 10 са-хата ноћи пођемо на варош.

Поред Саве удари Конда с бећарима.

Од Варош-капије до над савски брег кнез Сима и Марко Катић с Београдском Нахијом.

Од Ташмајдана одовуд Чарапић, Вуле Ко-ларац и ја (Петар Јокић). Ми смо ударили између Стамбол-капије и Видин-капије с На-хијом Грочанском, са Смедеревцима, Јасени-чанима и свитом Карађорђево.

Од Видин-капије до Дунава ишли су Вујица и Добрињак са Смедеревском и Пожаревачком Нахијом.

Наређено је било и заповеђено да се у 10 сахата почнемо лагано прикрадати и уска-кати у шанак турски који је био свуд око вароши.

Васа Чарапић, ја и Вуле с нашим људима дођемо ниже Стамбол-капије скоро под ша-нак. Док се у један мах осу пушка на Сави, па онда редом од све војске. Турци се узве-рише, попалише на шанцу машале, па нас он-да као на дану виде како приступамо. Почеше нас тући картечом и пушкама. Урла се то, боже мој, вице се, пуца пушка — небо се пролама! Пред нама су биле неке рупчуге. Ми смо скакали из рупе у рупу теглећи све ближе к шанцу. Чарапић је био баш уз мене и све је измицао први. Кад год хоће у коју рупу на-пред да скочи, он се окрене назад те викне момцима да иду за њим. На један мах он не скочи него паде у једну рупу и проговори:

— Е, изеде ме пас, закон му његов!

И одиста га олово бејаше ударило у допа-тицу над стражњиком па избиле на мали тру-бух.

Господар већ ухватио место у виноградима и шанак се копа. Кад му ја доведох Илијине људе, он ми рече да их поделим старешина-ма: ком 10 а ком 15, те да копају шанчеве.

Ја то и учиним.

Господар, мртав пао од умора, дође и седе код топова. Ми стојимо сви око њега. Док он рече:

— Ала, којекуде, да је једна чаша ракије!

— Има, Господару, одговори сеиз и одмах извади из бисага чутурицу и погачу и даде му.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Господар се напи, па пружи нама редом да се напијемо. Међутим он крижа ону погачу и нама сваком пружа по кришцицу. Ми чуту-рицу натежимо, али, онајајући да је у њој мало ракије, затискујемо језиком грло, те ра-кија и не гутамо, само да се нађе за њега. Месец сија кроз поцепане облаке. Параћин пак, доле испод нас, као да се запалио. Све живо ври у њему. Пашин конак се сав светли од многих свећа. Свирају свирале, бију бубњи и чини се необично весеље.

Јован Поповић

ЂОРЂЕ АНДРЕЈЕВИЋ-КУН:
ЈОВАН ПОПОВИЋ

Две године је већ прошло откако је Јован Поповић закљопио своје уморне и изболо-ване очи (13 фебруара 1952 г.). Као да је јуче било кад смо се последњи пут видели, а, опет, живот нам је и у том релативно кратком року донео толике и толике про-мене и догађаје и немилосрдно наставио да струји својим утврђеним и неутврђеним, предвидљивим и непредвидљивим токови-ма. И као да је, у извесном смислу, прашина заборава почела полагаано да пада на име и лично умног и доброг човека, песника и револуционара. Покаткад само, пријатељи се у разговору с тугом сете имена и дела његовог, помену га у овој или оној прили-ци, углавном кад негде нешто не иде како треба, кад нешто треба средити, довести у склад у овом нашем периоду прилично замршених односа, прилично замршених (е-стетских и других) схватања или, тачније, несхватања. И то је скоро све.

Понекад сам себи кажем: „Нема те, Јова-не“, и чини ми се да је у тој баналној ре-ченици прилично много садржано. А поне-кад, опет, осетим због тога праву грињу савести. Јер: зар га је мало, не само за књи-жевност (и можда најмање за књижевност), било за живота? Зар се могло више, и да ли је за један просечан људски живот уоп-ште могуће више, жртвовати од личног и свог за оно што називамо заједничким и општим? Поново сам ових дана читао ње-гове песме, које су ипак, ипак исповести и о његовом животу, а онда и болно-искрено интонирано поговор о њима, поговор који, још једном, показује колико се срећа и тра-гика додирују. Ако се на Јована гледало помало као на аскету, као на човека који је револуцију и револуционарне задатке ско-ро аскетски схватао и примао, онда у томе треба видети само императив једног времена у којем је живела, радила и борила се чи-тава једна (или чак и неколико) генерација. Али је Јован и у томе, већ и по природи свог карактера и дубоке оданости и љубави за ствар заједничких идеала, предњачио у свему.

Од периода часописа „Стожер“, када је као његов уредник свима нама, и млађима и старијима који смо се бавили литературом и политиком (не зна се чиме више, јер је све тада уствари било једно), изгледао као прави, не само симболични, стожер читаве тадашње прогресивне интелигенције, — ота-да па све до периода „Књижевних новина“ после рата, и све до самртне постеље, Јован Поповић је био и остао фигура која зрачи у нашој култури.

Овај нежни и тихи човек и борац који је своју личноост увек стављао у други план, поседовао је снажну веру. И та вера је да-вала и његовој личности посебну боју и светлост. Могао си је распознавати међу хи-љадама других: по честитости, упорности и доследности. А то није било мало ни за пи-сца ни за револуционара. Тек у том и таквом јединству он се као личност и потврђивао и потврдио, заувек.

Т. М.

Л И Р И К А У П Р Е В О Д У

Антонио Мањадо

РОДИО се у Севиљи 1875 год. Филозофски факултет са докторатом завршио је у Мадриду. Био је професор француског језика и књижевности. Провео је неко-лико година на студијама у Паризу.

Главна су му дела збирке песама: „Самоће“, „Самоће, галерије и друге песме“, „Кастиљанска поља“, „Нове песме“.

Са својим братом Мануелом написао је позо-ришна дела „Хуанито Валкарсел“ (трагедија); „Адепфас“ (комедија), „Хуан де Мањара“ (дра-ма), „Дола је отишла на море“ (комедија). Сва та дела написана су у стиху.

Позресно искрене, пуне прелива и нијанса, песме Антонио Мањада са песмама двојице дру-гих великих Андалужана Хуан Рамона Хименеса и Гарсије Лорке, највиши су домет савремене шпанске лирике.

Мањадо се целог свог плодног живота борио за прогрес своје земље. Од првог дана грађанског рата ставио се у службу народу и остао му веран до краја. Са остацима републиканске војске прешао је у Француску. Иако су га Франкове радио-станице непрестано позивале да се врати, велики песник и човек Антонио Мањадо претпо-ставио је смрт животу и рођењу. Умро је од глади и туге за својом поробљеном земљом у концентрационом логору 16 јануара 1939 године.

АНТонио МАЊАДО

Поље

Вече издише као мало огњиште које се гаси.

Горе на бреговима остају трагови жеравице.

То сломљено дрво покрај прашњавог пута маме сузе.

Две гране на рањеном стаблу и по један црни, сасушени лист на свакој.

Плачеш? Међу златастим јабланима Тамо далеко, сенка љубави чека те.

АНТонио МАЊАДО
(Превео Миодраг ЈБ. Гардић)

Нове тежње српске графике

(Поводом југословенске изложбе у Београду)

Југословенска графика показивала је доскора приличну неуједначеност. С једне стране има република где се графика негује годинама, где је она стекла и традицију и искуства. То је у првом реду Словенија, а потом Хрватска. Било је времена када су само оне и репрезентовале југословенску графику. Иако је Србија дала првог литографа и графичара Анастаса Јовановића (1819—1899), ипак доцније графика у Србији и Војводини није имала одлучујући значај. Поједини уметници који се јављају у другој половини XIX века нису имали следбеника. Анастас Јовановић, Адам Стефановић, Љубомир Ивановић деловали су мање више као усамљена појава свога доба. Тек у новије време Михајло Петров је могао да формира једну групу младих графичара, један круг који је почео да се проширује, да се афирмира из године у годину тако да српски графичари сада могу да стану поред словеначких и хрватских, иза којих стоје велика искуства и плодан рад. У томе смислу ова изложба претставља за нас корак унапред.

Посматрана као целина графичка изложба одликује се разноврсношћу у више правца. На њој су заступљене веома различита схватања и то јој даје нарочиту привлачност и драж. Али њена разноликост потенцирана је још и извесним националним особинама које одвајају графичаре једне републике од других. Док код Словенаца преовлађују нарочита графичка схватања, код Срба је карактеристично извесно сликарско расположење, извесна пројекција сликарских интересовања уопште на домен графике. Хрвати стоје на средини између ова два схватања. Ова обележја као какав лајтмотив провлаче се кроз поједине индивидуалности, сврставајући их у једну заједничку групу. Разноврсност тражења, који се крећу од реализма до надреализма и апстрактног става, чине ову изложбу посебно занимљивом, много живљом него што је то случај са сликарским изложбама где често једна снажна уметничка личност зрачи у ширини и намеће се младим сликарима такорећи против њихове воље. Сличне појаве нема на овој изложби. Код Срба, млађи су баш ти који се упуштају у смеле авантуре које често урађују лепим плодовима. Исти случај је и код словеначких и хрватских графичара. Иако су међу њима заступљене ауторитативне личности Божицара Јакца, Тона Краља, Михе Малеша, П. Гавронића, В. Свењака и пак млађи графичари траже нове путеве и остварују нове резултате.

Можемо да будемо задовољни што је ова грана, тако важна за популарисање уметности уопште, код нас добила такав полет и обим. Графичка изложба дошла је у прави час да у овом тренутку изврши смотру досадашњег рада и досадашњих резултата. Не само да су они задовољавајући, него они и много обећавају, нарочито што се тиче српске графике. Њен развој, посматран у оквиру ове изложбе, као целина, показује нагле скокове. Носиоци ове тежње су бивши ученици Михајла Петрова, Александар Јовановић, Бошко Карановић, Божидар Продановић, Младен Србиновић, Драгослав Стојановић-Сип и Стојан Телић. Сваки од њих развио се у другом правцу. Јовановић је заинтересован за графичка решења форме, Карановић је склон извесној сликарској декоративности, Продановић је doneкле груб у контрастима црног и белог, Србиновић је најизразитији представник оних сликарских склоности које изврсно удружује са формом у срећну синтезу („св. Влахо у Дубровнику“, „Балкон“), Стојановић-Сип тражи могућности у извесним приказовским фазама док је Телић љубитељ експресивне и нервозне линеарности, која у литографији „Корен“ достиже свој највиши израз. Радови Мих. Петрова одликују се интересовањем за конструктивну суштину ствари, али он исто тако има осећања и за живописност детаља („Из ужичког краса“). Лазар Вујакића уноси у своје литографије једну свежу и темпераментну ноту. По страни од ове групе стоји П. Бабић, аутор суптилних бакореза у којима доминира склоност ка линији. Миливоје Николајевић је, такође, сав у једном стенографском лиризму који има осећајност.

Обимно дело словеначких и хрватских графичара захтева детаљнији приказ.

ПАВЛЕ ВАСИЋ

Девојчица на трапезу

(О Д Л О М А К И З Р О М А Н А)

На истој ниској клупи без наслона, у шестом реду, нагнути обојица према арени, пратили смо, истим покретима главе, сваку тачку програма. Лево — десно; горе — доле. Дрхтао су нам и колена на исти начин, и зуби су и њему и мени гризли усне. Нисмо знали ни шта ћемо с рукама — он, мој најмлађи стриж, са својим кратким, тврдим шапама прекривеним рибим пегам и маљама, ја, са своја два бела уска чуна, на чијим крајевима нису мировала извијена весла. Али, оно што смо те недеље после подне видели у циркусу — није било исто. Још мање смо исто осећали. Пливао сам у узбудљивим утисцима тајанственог. У загонетним збивањима, дубоким као сан. Цвеће, зечев и голубови рађали су се безболно из цилиндра и рукава; један пони је пушио томпус на табурету, један човек спавао на врховима ножева. Двојица у жутом укротила су туче лопти, тројица у црном гутали живу ватру. Изванредно! Невероватно! Али она — бледолика, провидна девојчица на трапезу! Магично! Била је отприлике мојих година. Уздигла је доле на песку круга као да је нешто боли, а ништа је није болело. Ставила је затим ногу у замку као на паучицу воза који одлази у срећу. Два човека у црвеним фракovima са златним дугметима и лампазима повукла су конопца. И она је одлетела у празан простор. Као комета у свом затегнутом трикоу од шљокица боје рубина, у коме су дрхтале две половине лимуна њених четрнаестогодишњих груди. Појавила се под самим сводом шатора, осветљена, прозрачна, насмејана. Голе руке одлетеле су јој од тела. Волела је очигледно овај живот горе на трапезу, и одмах сам одбацио помисао да је она жртва једне тиранске навике. Уосталом, људи који су је доле рањавали били су сад дубоко под њом, ситни, јадни, обузети страхом у очекивању да раскине односе који владају у простору. И она је то учинила. Лако, безазлено, са осмехом на уснама, бледим испод кармина, и својим топлим, памучним зглобовима из којих је текла мелодија тишине. Зашто не остане стално горе? Зашто свој живот не удеси тако да може да живи на трапезу? И дању и ноћу. Неколико дана. Горе да спава, да једе, да пије малину кроз сламчицу... Све док циркус гостује у нашој вароши. На тој висини није ни непријатно ни нездраво. Ујутру и увече сунце прелива куполу шатора липовим медом. Могло би се чак рећи да је горе врло лепо. Ноћу нарочито. После вечерње претставе, кад се испразне клупе и погасе светлости. Могла би малим седефастим перорезом да прореже платно, да направи рупу и протури главу. Наћи ће се међу звездама и сама звездана. Био сам заљубљен у њу. Била је мојих година и дечачки витка у свом трикоу боје рубина. Будан, сачувао сам да скидам ципеле, да стављам ногу у замку, да ме враголомат вуку конопцем двојица у црвеним фракovima (један је био њен

отац), да се спуштам крај ње на трапез, приљубљујем свој образ уз њен, и својим извијеним, лукавим палцем прелазим преко прве боре на њеном дечјем челу. Украшћу сутра бели свилени сунцобран од маме и поклонићу јој. Да не изгуби равнотежу кад је пољубим...

И не само ја. Цела варош је била узбуђена циркусом „Ренцом“ који је пре неке ноћи стигао испрека, разапео шаторе, сместио своја гломазна кола са сумњивим црвеним завесима на мистериозним прозорима и распоредио гвоздене кавезе на празном плацу Ташмајдана. У пуштој ноћи. Приметиле су га тек пиљарице пред зору. Цела варош хтела је да изрази бујичу слика која је тих дана куљала у главама и срцима. Патос живота претстављања. На плацевима дрвара, у ложабаном паркињу око градског клозета на Славији, на пространим, посним пољанама крај Дунава, између пробрушених лавора, изношених чокула, остатака од циркашких рекли и кишом испраних говећих цеваница, а исто тако и под кистенима и липама дуж кривичких сокака између Три кључа и Станице, деца су изводила невидене гримове. Скакало се с висина с којих се долте нико није усуђивао да скочи; стајали су једни другима на раменима и главама; изводило салто мортале с тараба и зидова недовршених зграда; висило на једној рупи на гвозденим шипкама истурених фирми. Имитирајући клаунове, и многи одрасли су једни другима палили вруће шамаре. У трговачким и занатским породицама, где је било младих девојака, удвостручила се опрезност. „Кад падне мрак, ако те спазе саму на улици набиће ти цап на главу да се не чује кад вичеш; однеће те после у она плава кола, подрезаће и офарбаће ти косу, убогаћиће те, несрећнице! — ни рођена мајка те неће познати.“ Па ипак су лепе шипарице ујутру покушавале да се очешљају као трапезисткиња Лили. У платненим ноћним кошуљама, на којима би откопчале само горње дугме, шириле су руке пред огледалом, изговарајући „Voilà“ као она после најтеже тачке. Само су на неваљале малишане у вешкорпама и на пиротским филмовима застрашивања имала пуно дејство: престајали су да се деру кад би им бабе запретиле лавом из циркуса, подражавајући рикање које се разлегало Теразијама, Палицулом и Дорћолом сваке ноћи, а нарочито пред кишу. Но, варош је била на рубу панике тек онда кад се пронела вест да ће два циркуска слона, Јумба и Тетка Дара (толико их је свега било), полити сву воду из Саве и Дунава. Пуниле су се канте, корита и бачве за сваки случај, а у богатнијим домовима куповале резервне флаше Арађеловачке киселе воде.

А он, мој најмлађи стриж? Он је био застао негде на путу између слободног, дечијег гледања на стварност и оног које би се могло назвати сложеним и разумним. Колена су му,

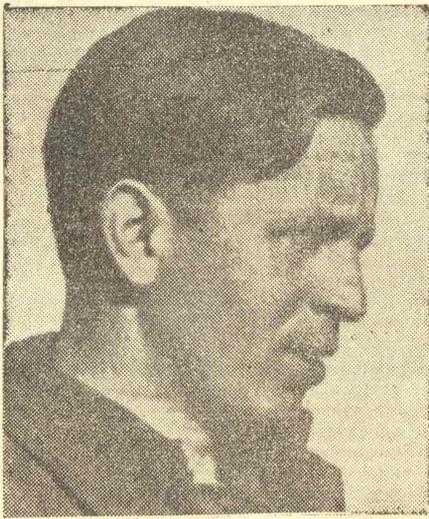
Александар Вучо

истина, подрхтавала, кршило је руке, детеле су му очи као за тениском лоптом, али као да

ништа тајанствено, па ни необично није открио у читавом програму. Приметио сам ту пуштош у њему још пре прве паузе, кад сам у свом спонтаном одушевљењу потражио савезника и погледао његов профил. Усне су му се мицале: изговарао је за себе, но довољно гласно да сам могао да чујем: Голуб... Зец... Мали коњ... Изненађен, задивљен, ваљда, што ове животиње, које је био навикао да види на крову, у шуми, или ко зна на ком македонском панафуру, види овде, на песку осветљеног циркуског круга, у присуству толиких људи, где су их сви циркуски шерети у црвеним оделима довели да их покажу за два царшичка гроша од главе, а он је, ето, довољно бистар, троницив и паметан да погоди њихова имена.

Али, највећу увреду мом поетском доживљају и оној готово магнетској привлачности коју су тајанствене ствари имале за мене, нанео је у другом делу програма, у тренутку када су, у мртвој тишини, маљице добоша дале знак да срца треба да се зауставе. Сва су лица у том часу била водоравна, јер горе, под самим сводом, Лили се спремао да победи земљину тежу. Седела је прво с прекрштеним стопалима и љуљала се споро. Затим, неочекивано али овлаш, склизнула је низ трапез и висила целом дужином неколико секунди над амбисом. Расклопила се одједном као цвет и заменила руке ногама. И онда, полако, обазриво, али без напора, ослободила је једну ногу. Њено лице, окренуто сада према стотини отворених уста, једва је било нешто руменије него обично. Добош је умукнуо, а када се поново чуо, она је већ седела на трапезу, насмејана, прозрачна. Шакама које су доле плескале, шубарама и шеширима који су летели у ваздух, и свим тим гласовима муклим код подокеанска олуја раширила је руке и изговорила дечијим гласом: „Voilà!“. Прекрстила је после опет стопала и наставила своје споро љуљање. Ухватио сам свог најмлађег стрица за рукав, вукао га, ударао коленом његову бутину, газно његове прсте на ногама. Он је окренуо према мени своје ружичасте очи у којима сам прочитао два знака питања. Показао сам му да хоћу да га саслушам, и он ме је запитало: „Мушко ли је — женско ли је?“. И то је била једина тајна која га је мучила.

(Из необјављеног романа Распуст)

Бранко Ћопић

ЉУГО чекао, прољеће је, коначно, на једвите јаде дошло и до нашег интерната. Стизало, је, извиривало и пробијало се све некуд околинско и стрампутничко; иза оградe заблеста се трешња, озелене раките уз нељубазну брзу Уну, иза интернатске дварнице набујају бокорни коприве. А кад се већ у суседном дворништу забијеле босе ноге Зоре Кутлић, најлепше девојке на свијету, онда већ сваки ђак, с уздахом, помисли у себи:

— Прољеће!

Е, већ му је и било вријеме да до нас дође. Назимили смо се до посљедње кошчице, додерили обућу, огуглали на касарску неудобност интернатских просторија и до грла се насркали и намирсали робујашке „зупе“. Сад ће кроз који дан ускрше ферије, незамјенљив и срећан предач од свега овога. Видјећемо се са својима, најурити у слободи, а изнад свега: најешћемо се и напићи свега п свачега, чини нам се, чак и онога чега код наше куће никад није било.

Оно јутро кад крећемо кући изузетно је блиставо и мило и зачас нам напуни главу најљубим стварима. Неко цичи, неко штекће, двојица се рву, један се блажено смјења сједице на коферу, док Баја „Бајазит“, најстарији међу нама, дубоко нагнуто над празну купусну кацу, изваљува у дворниште, неуморно буче:

— Бихаћ, Покој, Острожачки Мост, Грмуша, Босанска Купа, петнаест минута...

Замјена

(ПРИ ПОВЕТКА)

Чак је и наш воз тога јутра некако распамљен, па звикли и гдје треба и гдје не треба, весело јури као никад.

— Вози, гара, што возила ниси!

Мене и Ратка, мог брата од ујака, на станици већ чека с колима Милан Микић, ујаков кочијаш. То је прво познато лице из нашег краја, наш најмилији друг и пријатељ, створење из кога дише сва топлина и љепота незаборавног заичаја. Пресрећни, не скидамо очију с њега; он је гаранција да негде иза брда занста постоји родно село с нашим кућама, родбином, добро знаним дворништем и тајновитим оставама по сумрачним таванима споредних зграда.

— Милане, шта ради Лазо Шани?

— Сједи.

— А Ђурица Родич?

— Сједи.

За кога год упитамо, тај код њега „сједи“, али шта то мари, ми га ипак видимо читавог; и како иде, и како држи луду, и како јури дјечурлију и како пјева.

Незаборавни, драги Микић! Касније, у животу, никад се није јавио још један тако мио и вољен човек. И нико више на свијету није умно тако да кочијаша; са свакима пушћем бича ближа је кућа, родитељи, пуна софра и млађа браћа и сестре који стидљиво вире из хошкова.

Најзад се, ево, показује родно село, познати људи: искрену из празнине, из ништавила, као да су поново створени и убачени на овај свијет. Како је то красно што занста постоји све ово о чему смо данима маштали у нашем интернату и често сумњали није ли све то ишчекло без трага и остало само у сјећању као неизљечива рана.

Кад стигнемо кући, никако нам не иде у главу што се то наши толико чуђе како смо запуштени, неошпшани и подерани. Како! Зар на свијету има срећнијих створења од нас, зар је иком овако добро!

Дани одмора неумољиво брзо шибљују покрај гајева са сврачјим гнијездима, трепте и растурају се над вировима по којима плута моја удица, чиле у незамјенљивом плаветнилу родног неба. Тек сам се мало размрдао, а већ ме с прага омиоње брижан глас:

— Бране, душо, спремај се. Иза ручка полазе ујакова кола.

Којекако су ме опремили, искрпили и дотјерали за школу, једино с ципелама никако не иде. Толико су подеране, да је узалудна било каква оправка.

— Нема друге, душо, него тркни на Црквину, до сестре, па узми њезине опанке — напомиње ми мајка.

Сестра ми је млађа двије године од мене. Њој су јесенас купили простране опанке да преко зиме може обути двоје вуњене чарапе. Она зими слабо куд иде, а иначе добро чува обућу, па су јој опанци и сад читави.

На брду Црквини, одакле недалеко цупца видик, сестра сједи код оваца и плете. Угледала ме је још издалека, па ми се диже усусрет и смјешка се.

— Мене мама послала по твоје опанке, данас идем — кажем јој кратко и пословно.

Девојчица ме погледа тужно, трепне и ћутке стане да се изува. Онда ми пружа опанке и скоро весело каже:

— Ајде да видим како ти стоје.

Пробам опанке, прођем у њима три-четири корака и неповјерљиво питам:

— Је ли ти жао?

— Их, па ти си мој брат — одвараћа она ведро и задовољно. — Кад се ишколујеш, ја ћу доћи код тебе, па ћеш ме водати по читавом граду и купићеш ми ципеле. Је ли де да хоћеш?

— Хоћу! — кажем јој, а при томе мислим на зоологију, теорију гјевања, физику и друге невоље. Ех, да ова сирота чобаница зна шта то значи ишколовати се. Да само види професора Вујата! Никако не вјерујем да се из свега тога могу излећи једне честите ципеле.

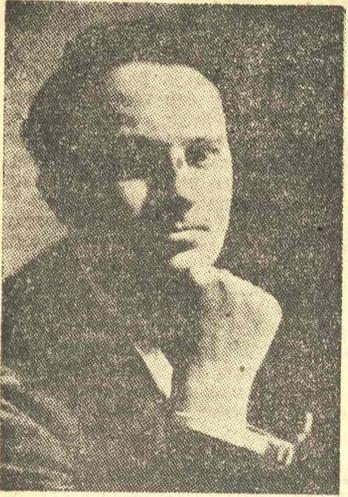
Остављам јој у замјену своје страшне ципеле. Она ме испраћа с оном утврђеном напоменом коју је чула од старијих:

— Пиши нам отуда.

Кад сам се посљедњи пут окренуо, она је још увијек стајала и гледала за мном. Чини се, као да је још једном провјеравала како ми стоје њезини опанци.

(Наставак на шестој страни — 1 стубац)

Жива реч Томаса Вулфа

ТОМАС Вулф је један од оних писаца који оптужују модерну цивилизацију, али који верују да се кроз способност духа да добродошлицом поздравља нова животна искуства отварају нови светлији хоризонти. Поједини критичари, правећи претпоставке о даљем развоју његове каријере, (да га рана смрт није претекла), тврде да би се Вулф развио у изразито левицарског писца.

Међутим, Вулф као писца није лако класифицирати. Он је појединачно романтични реалиста у стилу Вашингтона Ирвинга, симболиста који трага за Апсолутним као тисак „Моби Дик“, (Мелвилова дела често пореде са Вулфовим) и поклоник идеалистичке Витманове филозофије који ће се под утицајем Драјзеровог натурализма одредити за један свој пут у америчкој књижевности и остати до краја свој.

Ретки су писци у стању да поред толиког апсорбовања својом сопственом личношћу имају толико срца за друге као Вулф. Несрећне породичне прилике нису створиле мизантропа од њега. Вулф се развио у хуманисту изразито прогресивног правца. Још од детињства борио се против утицаја мајке којој су материјалне вредности биле идеал. У једном писму мајци он горко оптужује ту карактеристичну црту Југа: „Новац је у нашој породици био смртни отров — због њега сте изгубили мир, а на крају и сам новац; он је био тај који је ширно сумњу, љубомору и лаж између брата и сестре.“ Борио се, исто тако, и против апстрактних идеала свога оца који ни у оним најранијим данима није за Вулфа био прави отац, и због кога је толико пропатио у животу.

У таквом осакашеном детињству његова егосцентричност била је само глас побуне против непријатеља који је „имао многе облике и многа лица“, био и та егосцентричност и он сам. На ушћу свога живота успео је да бар делимично, ако не потпуно, сагледа предрасуде које је посисао у детињству, угуши комплексе провинцијалца, да се ослободи фобија, оубеђује Севера и Југа, илудизија љубави и славе, и да постане социјално свестан и одговоран писац свога времена.

Као да је у себи носио једну дреосетљиву антену примао је све утиске у себе, упијао их сваком пором. Бујница тих утисака одликовала се интензитетом и емоционалношћу реакција. Вулф ту потсећа, и невољно, на речи Дикенсове чији је уметнички принцип био буђење тих емоција код читалаца. Често су и његови карактери маркирани гестом, неском речју или изразом, мада умереније и убедљивије од Дикенсових ликова. Вулф је имао дар стварања карактера од крви и меса, различитих и нових. У његовим романима обухваћен је толики свет и тако многобројан и жив да се не може пописати. Једино опште за његове личности то су огромни животни апетити од којих пати и сам писац, апетити који потсећају на Раблеовог јунака, или Свифтову земљу Бродлинга. И Вулф је такође имао развијену сатиричну жичу, која је најјаче изражена у последњем роману, где је писац сатиричар америчког друштва и његових негативних појава.

Живот је фасцинирао Вулфа и отежавао му да буде објективан. Па ипак, он је дао најубедљивију слику америчког живота из година кризе, „Америка и Америка“ његовог времена су у његовом делу. Он није,

ИЗМЕНАДА, потсећате се како трагична светлост вечери пада чак и на ту огромну и рујаву дунглу овога света која је позната под именом Бруклин и на лица свих људи мртвих очију и пути као сивкасти лој; и на то како се чак и у Бруклину они нагнућу увече на прозорске прагове у тој тужној пригушеној светлости. И сећате се како сте једне вечери лежали на постељи у вашем хладном подруму у Бруклину и ослушкивали вечерње шуме и песме птица које су замирале у вашем дрвету; и сећате се како су се два прозора широм отворила и ви зачули два гласа — глас неке жене и глас некоег човека — који су започели разговор у тој мекој трагичној светлости. И сећање на њихове речи поново вам се враћа, као рефрен неке старе песме која вас прогони — онако како сте је чули и изгубили у Бруклину.

„Ви сте сигурно били на путу“, рече први глас у тој тужној светлости.

„Да, била сам на путу. Тек што сам се вратила“, одговори други глас.

„Заиста? Баш то сам и помислио“, рече први глас. „Тако сам и мислио да сте мора бити отпутовали.“

„Да, била сам на одмору. Малочас сам се вратила.“

„Ох, истина? Тако сам и мислио. Баш јуче сам помислио како вас већ дуже времена нисам видео. Верујем да је она отпутовала“, тако сам у себи говорио.“

А онда, неколико тренутака владала је тишина — сем песме птица, гласова на улици, пригушених звукова и повика и прекинутих дозивања, и нечег притајеног у тој вечери, далеког, огромног, нечег што је испуњавало ваздух пригушеним жагором.

„Е па, шта има ново откако сам отишла?“ настави глас у тишини, у тој мекој танушној

као Витман, славио Америку; он је покушао да је опише, асимилује, да она постане ехо у њему“, каже А. Казин.

Вулф је ретко тачно и верно писао о животу великога града, о животу људи у тој „прегрпаној празнини“, коју ствара бука, врева атмосфере, у вечитом кретању, у трици за временом, у кошници у којој су толики људи трагично сами, скучени у кућама за издавање, уморни од тврде арабеске твожђа и бетона, сивага асфалта, притиснути зидовима, жељени зеленога даха, жељни и гладни усред изобиља. Описи су му снажни и импресивни, готово чудесни у својој поражавајућој тачности до танчина, или лирски, поетском имагинацијом изаткане благе и топле речи, или музички интерпретирана распевана рапсодија. Сви ти нагомилани утисци прикупљеног искуства јурнули би као поплава када се дигне брана са језера или разбесни олуја, тако да Вулф није могао да их задржи. „Изгледало ми је да носим у себи огромни црни облак који се надима и стално расте... са неким ураганском жестином која се више не може дуже обуздати...“, признаје Вулф. Он често није ни био свестан када је и како створио једно дело, јер каже: „То је било нешто што ме је шчепало и држало у власти и пре то што сам се ослободио — тојест, пре но што сам коначно избио на површину са првим довршеним делом — чинило ми се да ме је та снага уништила. То је изгледало тачно као да се онај велики црни олујни облак изненада отворио и усред севања муња излио из својих дубина бујницу несавладиве поплаве. Овом поплавом све је било збрисано и понето као великом реком. И ја сам био њом понет.“

И све је то Вулф желео да изрази својим речима. Реч је симбол који се јавља у свим његовим делима уз слику оца и брата. Реч је страдање да се дође до израза. Вулф гомила речи, уместо једне просте, просипа десет компликованих, тражи и кује нове. Речима су претрпани, загушени и његови романи и приповетке. Та борба за реч, каже Вулф, то је мучење... „да некако нађем реч. Увидео сам да морам да нађем за себе језик да изразим оно што сам знао, али нисам могао да кажем“. Зато у писму Финцераду он каже: „Ти си знао шта то значи радити и крваво се знојити и знаш како је то покушати да се напише једна жива реч, или створи једна жива личност.“

Међутим, Вулф често не може да натера речи на послушност. Придеви код њега нису обични придеви већ сами суперлативи, хиперболичани смисао речи. Они и дају тај грозничави пулс појединим Вулфовим задиханим сценама.

Најчешћа замерка коју овом писцу стављају на терет то је слаба композиција и те непрекидне катаракте речи. На њега се не могу применити познате речи Томаса Мана да је извор литературе „мистериозно спајање у коме патња и сећање форме (Leiden und Formtrieb), постају једно.“

Данас Вулф има оцену коју његова вредност заслужује и, ако га не

цитирају у групи најеминентнијих претставника америчке литературе, онда га стављају испред тих писаца. Од европских књижевника и критичара Морис Коендро сматра да снага Томаса Вулфа лежи у његовој поезији драмског карактера, а Андре Беј, у свом закључку о овом Американцу, каже: „Огромно много хуманости укључено је у Вулфова дела. Упркос наших традиција, захтева у погледу форме, препрека које нас парализују, нашег дара расуђивања, треба прихватити дело Томаса Вулфа јер оно поседује вибрације самога живота и више но ма које друго открива истину о америчкој реалности.“

Поједини критичари, истина, замеркају да Вулфове мисли остају бледе због непотребног широког развијања једне идеје, други да догађаји код њега немају довољно рељефа или да немају полутонова и да је цела композиција сувише бучна. Изражавајући се најповољније о Вулфу и истичујући моћ и тачност његове књижевне критике о Чехову, драмској уметности и Достојевском, (с којим Вулф има сличности), Пјер Броден је дао сумарну оцену о овом великом писцу с оне стране океана: „Томас Вулф је мислио о проблемима Америке свога времена и дао је најаутентичније сведочанство о унутарњим сукобима једног оданог Американца који је кроз индивидуализам, захваћен неким врстом „mal du siècle“, стигао после мучног тражења и трагања до Истине, до једне социјалне концепције о Свету и до великог разумевања за патње човечанства.“

А данас, двадесетак година после објављивања прве књиге, на Вулфа и његова дела могу се оправдано применити Прустове речи о Бетовеновим квартетима: „Једно уметничко дело сазрева временом, чинећи да сазревају његови поштоваоци и сазревајући кроз њих.“

ВЕРА ИЛИЋ

ГЛИХА-СЕЛАН ВИЛКО:
ДЕВОЈЧИЦА (линорез)

Нема врата

(Одломак)

трагичној светлости. „Да ли се нешто десило откако сам отпутовала?“

„Не! Ништа се није десило“, одговори други глас. „Све је исто као и обично — ви знате?“ ово је речено с великим устезањем које је привржило интуицију да притекне у помоћ штуром напору речи које не могу све да изразе.

„Да, знам“, одговори други глас с мирном резигнацијом — а тада завлада тишина у Бруклину.

„Мислим да је отац Троган умро откако сте ви отпутовали“, настави онај први глас.

„Ох, је ли?“ одговори други глас мирно и уз једва приметно интересовање.

„Да.“

И, за тренутак у коме је било неког очекивања, завлада тишина.

„Е па, то је штета, зар не?“ рече тада мирни глас уз привржило једва осетног жаљења.

„Јесте. Умро је у суботу. Када се вратио кући у летак увече, осећао се сасвим добро.“

„Ох, је ли могуће?“

„Тако је.“

За тренутак гласови су се ућутали и остали тако у тој снажној тишини.

„Е па, жалосно је то, зар не?“

„Да. Нашли су га тек сутрадан у десет часова. Када су дошли да га потраже нашли су га како лежи на поду у купатилу.“

„Ох, одиста?“

„Да. Нашли су га мртвог“, рече први глас.

А онда, још једном, за тренутак гласови засталоше у ћутању које настаде.

„Ех, то је заиста жалосно... Мислим да сам била на путу када се то десило.“

„Да. Мора да сте били на путу.“

„Јесте, мислим да је тако. Сигурно сам била на путу. Иначе бих то чула. Нисам била овде.“

„Е па, онда довиђења, мала моја... Видећемо се ускоро.“

„Е па, довиђења!“

Један прозор се затворио и завладала је тишина; вече и далеки звуци и искидани повиси у Бруклину, у Бруклину, у тој безобличној и рујавај пустињи безбројно много живота.

А сада, црвенкаста светлост брзо бледи са старих црвених цигала кућа које имају боју рђе; чују се гласови и однекуда музика, а ми ту лежимо, слепи атоми у дубини наших подрума, сиви безгласни атоми у овом људском мравњаку земаљске пустињи и наша слава се губи, наша имена заборављају, наше снаге одроњавају као поткопана земља док лежимо овде увече и река протиче... и мрачно време кида нам утробу хранећи се њоме као тигне лешинари; а ми знамо да смо изгубљени и не можемо ни да се макнемо... а тамо су бродови, тамо су бродови!... и, боже, сви ми умиремо у тами!... а ви би требало да нисте ту... а ви би требало да сте на путу...

И ово је један тренутак мрачног времена, и ово је једно од чудних мрачних лица Времена које има милион видова.

(Превела В. И.)

Два превода једне поеме

М. ПАНИЋ-СУРЕП

ВА наша позната преводица превела су, сваки посебно, једну славну поему — М. М. Пешњ и Ст. Винавер Дванаесторицу А. Блока. Први преводилац ужива глас одличног познаваца руске поезије, други изврсног знаца српског језика. Поред тога, обојица одавно преводе с руског, а Винавер и с неколико других језика. Сви ти подаци као да нам унапред сведоче за успех последњег значајног подухвата. Међутим, ни Поповићем (Пешњи) ни Просветиним (Винавер) преводом „Дванаесторице“ не можемо бити задовољни. У овим интерпретацијама, по моме мишљењу, велики песник је изневерен и у духу и у речи. Промењене су поетске фигуре, ритам, па и смисао многих места, што значи да је поема као целини одузет онај квалитет који је уздиже на једно од највиших места руске поезије, па и светске поезије о револуцији. У српским преводима Блокова „Дванаесторица“ изгубила су највећи део оног чара и магнетизма који су ову поему уносили заувек у душу читаоца. Остала је неповређена само дуста фабула, која — авај! — с поезијом тако ретко присно другује.

Пређимо на примере.
Прва строфа оригинала гласи:
Черный вечер,
Великий снег,
Ветер, ветер!
На ногах не стоит человек.
Ветер, ветер —
На всем Вожем свете!

Како то преводе Пешњи и Винавер?
Пешњи:
Црно вече,
Бео снег,
Ветри јече!
Није сад човек ту, као стег,
Ветри јече —
Сав свет јека сече!

А Винавер:
Црно вече
Бели снег,
Ветри јече!
Ветар руши где ко крочи
Ко ће с ветром да се бочи.

Ветри у лету
на целом божјем свету!

Дакле: И код једног и код другог ветри јече (а они, тј. он, заиста не јече, код Блока чак бесни моћан, силан). Код Пешњија човек није као стег — чиме се уноси један сасвим конкретан и крут објекат каквог код Блока нема, а код Винавера и сасвим банална фраза „ко ће с ветром да се бочи“ каква се једва може употребити у импровизацијама за децу. То је неосбиљно. Код обојице су пак ветри, а не ветар, чиме се мења унутрашњи смисао оригинала, јер код Блока нису макар какви и макар који ветрови, већ ветар симбол револуције и прерата. О музици и ономапојеском сазвучју просудиће сами читаоци.

Узмимо трећу строфу (ма да ни друга није сасвим добра):

От здания к зданию
Протянут канат,
На канате — плакат:
„Вся власть Учредительному Собранию!“

Пешњи:
А од здања ка здању
Везали клатно,
И на клатну — платно:
„Целокупна власт Уставотворном Собрању!“

Винавер:
Од здања ка здању
Обесили жичу
А на жичу реченицу:
„Вся власт „Уставотворном Собрању!“

АЛЕКСАНДАР БЛОК НА ОДРУ

Овде коментар једва да је потребан. Констатујемо да не може бити речи о клатну (то је, брате, шеталица!), ни о реченици на жичи (на којој, додуше, понеко може и играти, али не Блок), а најмање обешеној. Зар треба бити изузетно добар зналац језика па знати да је обешено увек у вертикалном положају, а реч је о хоризонталном! Како се тек може обесити реченица? Како пак заменити појам плаката реченицом? Заиста, у овој строфи од Блока ничег не оста!

Винавер је мајстор банализирања. Тешкоћа коју нам намеће руска ћирилица спречава нас да даље цитирамо, из чега би се виделе све апсурдности Ст. Винавера које Блоквој поеми одузимају најосновније вредности и спуштају је на ниво бедарца. Винавер у основном грешци. Он руски говори, улични језик, који употребљава Блок, замењује нашим, односно његовим, шатровачким. Међутим, то нису еквиваленти. Код Блока је та фраза звонка, лапидарна, карактерна, рафинирана, — код Винавера сирова, вулгарна, проширена до развучености; од шест стихова Винавер зна да направи једнаест, од којих је сваки други Винаверова измишљотина (Упућујем на место: „А Ванка с Кахком...“).

Пешњијев превод је вернији оригиналу и по форми и по речнику. Мана му је та што додаје појмове, најчешће слика ради, и баш та намера, да „Дванаесторицу“ преведе у оригиналном метру и са сликовима, упропастила је овај значајан потхват.

Познате су ми све тешкоће које исцрпавају при оваквом послу. И далеко сам од тога да потценим и омаловажим туђи напор, поготову кад је у другим приликама уродио веома добрим резултатима. Ови преводи даће извесне представе Блоквоје поеме, али ту неће бити оних квалитета који „Дванаесторицу“ чине славном и заиста великом песмом револуције, — то морамо истаћи Блока ради и наших читалаца ради који не познају оригинал. Овде би се могло поставити и питање: Како преводити особито тешке поетске текстове? Без сликова, само ритмички, прозом, буквалним преводњем...? Начина има више. У сваком случају само не мировати. Покушавајте, и покушавајте! Један ће дати најбоље што се може. Ова два превода то нису дала.

»Откровења« Оскара Давича

(„ЧОВЕКОВ ЧОВЕК“, ИЗДАЊЕ НОПОК, БЕОГРАД, 1953 Г.)

„Урлам над незавршеним“
(О. Давичо: „Човеков човек“)

НЕКОЛИКО хиљада густо збијених и пофронћених стихова; једна читава поема-роман или роман-поема или, народски речено, бескрајна песмарица; једна поплава речи којој нема ни почетка ни краја; једна ерупција вербалног, и не само вербалног; један пролом дивље љубави и дивље мржње за нечим и противу нечега што је само песнику доступно (и долично); једна поезија пуна апстрактних уопштавања и апстрактних обрта (веома успешних, али и веома неуспешних), крцата асоцијацијама и реминисценцијама на прошлост и садашњост, на живе и мртве наше борбе (како кад треба); један унапред тачно утврђен план и једна намера и тежња да се, преко ове бујице стихованих реченица, у којој прозни елементи ипак преовлађују, до краја спроведе основна мисао песникове, да се, често, у привидно апстрактној форми и апстрактном начину певања, каже и, ако се тако може рећи, још чешиће и полудеже један конкретан програм, један конкретан поетски, и не само поетски, манифест — то нам, отприлике, доноси и то значи последња књига Оскара Давича „Човеков човек“.

У изражајном и формалном погледу — после „Вишње за зидом“, после „Хане“ и после „Зрењанина“ — ранијих Давичових збирки, — ова најновија доноси и неке смеле новине. Говорни језик, у смелим комбинацијама с вешто направљеним кованицама или из заборава извученим и пронађеним речима, датим у новим, чак вртоглавим реченичним обртурама, стекао је пуно право грађанства у овим стиховима, понекад иначе (у чисто поетском смислу) ванредно погођеним, понекад апсурдним — као што је то, уосталом, био случај и у неким ранијим песмама Давичовим. Све остало, а то је већи део књиге, или је најобичнија конструкција и конструктивизам, или мање-више успела или неуспела комбинаTORИКА (тако често код овог песника и у његовом досадашњем стварању), или — обична проза. И то би, укратко, било све што би се могло, засад, рећи о књижевној и естетској страни књиге „Човеков човек“. Књига која је, узгред буди речено, још сва влажна од штампарске боје, а ваљда и у табацима, ако не и у рукопису, од једног дела критичара и критике брзометно дочекана с ретким хвалоспевима.

Вешто изражена и дорађена од почетка до краја, и у својим чисто поетским и у својим прозним елементима, оваква какву је имамо пред собом, збирка „Човеков човек“ представља типичну књигу „с тезом“. Па и читава њена архитектура, њен спољни изглед и распоред песама и поглавља, показују да је писац строго водно рачуна да усклади технику са самим садржајем. По свему судећи, она би требало, по замисли ауторској, да буде једно откровење и један позив, и то позив на акцију, јер је акција у самој њеној бити. Давичо-песник у извесним, не баш много ретким моментима, повлачи се скоро потпуно пред Давичом-политичарем, Давичом-идеологом и барјактарем једне — назови мо је само условно и само засад — нове „идеологије“.

У загрцнутим спреговима речи и реченица, често подигнутих до екстазе огромних размера и димензија, до пароксизма, у стиховима прожетим час радосним и кликтавим а час мрачним, час реторским а час пригушеним и певајућим тоновима, час сустегнутим а час претећим и „бунтарским“ изливима гнева и некрикрене мржње, па и беса, па и очаја, па и рушилачких анорхондних и анархистичких расположења и огњене и огњевите страсти једног слепог уверења које хоће да се објави свету — у целој тој апокалиптичној смеши одзвања један памфлетски пркос који не трни приговора.

Основна теза, замагљена у почетку књиге прилично мутним реминисценцијама на предатну и ратну стварност, догађаје и људе, а и осудом у неким реченицама пишевог увода Информбиора — показује се постепено и сигурно као један тачно и прецизно одређен став према свему и свачему, према читавој социјалистичкој стварности наше земље. Ниједна област није остала поштеђена. У име мртвих, а и неких живих, чије се порекло није у стиховима утврдило довољно одређено, али чини нам је лик прилично, на крају крајева, јасан, песник „урла“ (то је његов властити израз) своје анархондидне „истине“ и своју непомирљивост са животом и светом који, како он вели, „није од брашна мртвих“. У уводној песми већ („На рт“), објављујући да је „слободан од условне прошлости и садашњости“ и да „један свет почиње“, он наговештава да је испливао из „нагодинаних година“, година заблуда и да „низ голу обалу одлази свеједно камо — још нисмо одлучили“.

У првом поглављу, међутим, у сновима у којима се сусреће с мртвим другом и вољеном девојком и палим борцима, приказује се рађање сумње. У другом делу књиге сумња се већ проверава, о чему сведоче чак и наслови, као што су, на пример, „Проверити“, „Потерница за собом“, „Издржати“, да у песми „Чињенице“, која претставља најгори поетски памфлет који је икада и где написан, све пада под песникове ноге, и све је на домаку његове плувачке. Стварност наше земље — то је за Давича, сада, апокалиптична ноћ „безобзирно непрожета митровачким штрајком главу“, „непропета крвљу Лепоглавске буне“, „ноћ хоризонтална“, у „којој ни подлост није више монопол богатства“, „ова ноћ ово мало, ово ништа што се изменило упркос другој стотини нових димњака у пет година“, „ова ноћ с двеста високих и танких вратова што се дине над неизмереним мраком“, „ове ноћи унакажене секретаријатима још увек убојеним над бедом“, „ови ударци ногом у исправно чело, у револуцију“, „ови ударци кундаком по њеним очима у патроли“, и тако даље. И тако даље.

За бившег песника „Зрењанина“ и многих других стихова о револуцији, за бившег песника „Србије“ и сувањског живота митровачког, и снова о будућем, све садашње је не само лаж већ и узалудан напор, јер вели он: „И чему утеха кад се ових двеста димљивих вратова не могу пружити ни за педесет година до краја губерна испод кога суквају

двеста хиљада димњака над једним другим континентом угнутим од облакодера“, где „фрижидери, паркери, хеликоптери, електрони и дармоли раде уместо о младине...“ („Чињенице“, подвукао Т. М.)

Оперисући оваквим и сличним „чињеницама“, по којима излази да смо криви што нисмо за пет година могли да постанемо ништа мање него Америка, песник тражи своју „истину“ која, по њему, „има свој врх“, и затим надовезује: „Али ти знаш само стазе с лешевима са стране, само степенце си га од капљица зноја. Свеједно, напред. Напиши нов летак о високој пећи једнакости коју диже; намести путоказе тако да из свих правца доведу једном врху раднике и остале студенте који још тестеришу и млекашишу и гадерибушу и инструирају. Не смета. Они би опет по први пут журнули на баријере и рамле и забране слободе као што су њихови старији то чинили, о Шпанију, прва рано младости у оној и овој ноћи мадридској, о Шпанију, освећена Сутјеском у овој опет издавној ноћи у којој издам стојим опет решен на све, али не на издају снова о себи и свету. Искуства ме знају. Она стављају све у сумњу...“ („Чињенице“, подвукао све Т. М.) У песми, опет, „Нестали споменик“, у којој медитира о нестанку слободе („Можда слобода зна само трајање муње?“), у низу питања у вези с нестанком споменика-слободе, који је „још мало-час надимао платно над постољем одједном празним“, Давичо испитује и следеће стихове: „Можда је наша склониште сигурније но што је платно покрова уочи откривања споменика нашег тајног рада? Слободо, можда се стидиш?... А можда се предуго задржаван дах жеља претвара у буру што лом и брод који нас је носио, континенту потонулом

Ганасије Младеновић

под младинама чије разбјене громаде сада плутају, очајне што снови тону пре но што су почели да грле?“ (подвукао Т. М.). У песми „Издржати“ читају се следећи стихови: „Тутњите, добоши, проспајте ситну сачму тог људског стрпљења да би и звезде и атоми на њихов начин појмили све што се могло, а није хтело...“

Је ли то песимизам, оправдан великим тешкоћама изградње новог? Или је, можда, тренутна посустаост и умор борца? Не. Ништа од свега тога. Као гласноговорник свих мртвих и њихов једини опуномоћеник и намесник на земљи писац књиге „Човеков човек“ објављује, пошто се процес „сазнавања“ ствари у њему завршио, да палим борцима „сан вису сломиле колевке умора које људшћанем мекшају све своје људе спремношћу да се протегну зевајући у хладу навика где под изговором вода што теку низ Мораву и зноја извојеног да се схвате виши интереси, а у интересу саме ствари и добро схваћене сопствене беде, мењају виђено јесте за дошапнуто није“. И одмах, да би све било јасно, додаје: „Остали су немилосрдни у име мушке љубави, тражећи од руке да сруше темеље у које су до малочас себе узиђивали.“ („Вечита младост“, подвукао Т. М.). У песми „Говор за мртве и живе“ оно што је пре тога могло и да личи неколико на неки песимизам добија сада сасвим одређени смисао и одређену форму: „Урлам првен од стида... И урлају док не изурлам те новоградне што не говоре текућим језиком жеља... како да не урлам у име просуте крви попљуване... у име маште која је веровала да је тај побачај ипак онај град коме је плела демпер, урлам, плела без игле и вуне, упркос свему. Сад нема коме да га поклоним. Урлам над незавршеним. Нема, урлам, нема града очекиваног тамо где му је основа истакана. Свева суровост старинска и све је старински неизједначено“ („Говор за мртве и живе“, подвукао Т. М.)

Пошто је неопозиво констатовао да се не разликујемо од капиталистичке стварности, разочарани писац „Човековог човека“ објашњава на следећи начин своје раније „заблуде“: „Потребно је да будем руке сурове као доследност тако мало човечна, њој нуждна више него шкада, ако је човечност оно што дасам знам о њој. Али сутра је даље. Оно оставља доследност ради другарства ретког, свакако необичног, по свој прилици новог ту где сам у чолору клицао лажи идентификоване сурвише прекасно да не бих прекоревало лудичност коју је засенило све што се ригало из неприродно спојених судова мисли и

БОШКО КАРАНОВИЋ:
„ИЗДАЊЕ СКАДРА (литографија)“

љубави“ („Потерница за собом“, подвукао Т. М.)

Да ли је потребно ма шта још цитирати? Изгледа да треба, јер постоји схватање, да ова књига излаже „погледе непријатеља“, с којима се тобоже у њој полемисше. Интересантно је само да су ти „непријатељски погледи“ дати у необично снажној субјективној форми, тако да се потпуно идентификују са ауторовим Ја, а да полемике скоро ни где нема (осим, на једном месту, с писцима такозваног реалистичког правца). И зато — молећи унапред за извине — читаоца — настављам с цитирањем: „... али постоји и свет на који се нећу навикнути... Знали су да у том свету обзир прелазе сунђером заборава преко синих краја и великих злочина, знали су да саучесници аминују на јектенија идеала, кадгод се они потржу, још алелујски од истренираног хора бискупа и знали да страх ламка све кичме услужности који каже да псујући себе за не којег је нечујно свесна, урлам, и знали да су за емикранију савести, дизагне револуционарне самодисциплине најефикаснији комбинациони прахак, састављен од два дела дивљења, три дела заосталости, једног дела умора и милион дела кукавичлука... Ја знам. Урлам. Знам све што се може знати, о друговима којима долази на њихов позив... да лечим истинобољу. И смрт сунде да буде. Урлам. Пре но што насрнем“ („Говор за мртве и живе“).

Трећи део књиге је, према томе, решеност. Четврти је већ „објављење“ потпуно „јасности“, јер песник изјављује: „Зажелити ли да опет подижемо нове родове из незане плодибе ако се вратимо људима, снова о бновљених чињеницама (подвукао Т. М.), онда прислони уво на лапор, разгрни паучину, стенографиши сваки свој корак изашао у сретане слободи, запали мостове за собом“ („Мир“, подвукао Т. М.)

И тако, поपालивши све мостове за собом, побуњени интелегент, „нестрпљив на правду“, дефинитивно прокламује (у име чега баш он? како? с којим правом?): „Миршем на паке другове“. И у име, ето, тих палих, у име мртвих револуционара, позива, у петом поглављу ове књиге, на „Јуриш“.

Противу бирократизма? Противу непријатеља који револуцији подмећу клипове? Не. Јер: „И доста вашиг једног дана биће! И доста тих глупих цвркута испод стреха непостојећих... Ту вашу песму гладне будућности и сами добро схватамо. Она није неразумљива, како кажете, она је глупа и досадна као излужена супруга. А ја сам гладан девизних герла“ („У живи“).

И тако бескрајно, с пуно мржње, којој би се могао дати (и мислим да се мора дати) далеко, далеко шири коментар. У кривом огледалу ове књиге која се, усто, као по некој иронији, зове „Човеков човек“, све добија фантастичне и монструозне размере. Из ових редова и ових стихова, често емотивно подигнутих до правих кристализација, често, из спеклативних разлога, замагљених разним апстрактним комбинацијама и екскурзијама лево и десно од главног предмета, говори једна посувраћена савест и један посувраћени поглед на свет. То је прелазак песника Давича на другу обалу; у царство анархистичке бесмислице и анархистичког беса. И човека не може а да не обузме жалост кад помисли на шта је отишла и на шта утрешена толика силна енергија и таленат, и у које је сврхе написано ништа мање него — неколико хиљада стихова.

АЛЕКСАНДАР ШИВЕРТ: ИЛУСТРАЦИЈА (дрворез)

СКАНДАЛ ОКО ЈЕДНЕ НАГРАЂЕНЕ КЊИГЕ

Цензура у Западној Немачкој

У Западној Немачкој постоји такозвани закон против „прљавштине и шунда“ који треба да онемогући продавање уметничких дела „неморалне“ и „шкодљиве“ садржине. Право о одлучивању шта пада под удар овог закона припада јавним тужиоцима немачких федералних јединица.

Пре увођења закона многи немачки уметници и јавни радници су протестовали. Тврдили су да против цензурације постоје јасне законске одредбе, а да овај нови закон претставља врећање уметника, и да су слични законски прописи већ једном допринели да дође до — једног Хитлера.

Још 1949. пише немачки ПЕН клуб у једној резолуцији: „Немачки центар ПЕН најодлучније се противи свим мерама Немачке који желе да спрече слободно литерарно стварање. Директна или индиректна цензура је у противречности са међународним карактером ПЕН. Одлучно протестујемо против увођења такозваног закона против „прљавштине и шунда“, јер се бојимо да ће од стране власти бити злоупотребљен...“

Преко две године се у немачким парламентарним круговима дискутовало о овом закону. Године 1952. Ерих Кесенер, у чланку у коме тај закон назива тројанским коњем, који у Западну Немачку треба да унесе и другачије диктаторске уредбе и законе, пише поред осталог: „Предлагачима овог закона једноставно је потребан закон против умет-

ности. Они кажу „прљавштину“, а мисле „абракадабра“. То је за њих додуше једно те исто, али није за досадашњи кривични законик, зато им је потребно ново слово закона, да се одрасли људи не би више могли сматрати пунолетним. Ту не помажу никакве закљетке, да би се закон употрбуио „широкогрудно“, чак ни онда када то не би биле лакше закљетке. Јер после садашње владе добиће и друге на ред. Можда и такве које ће још више желети да дресирају уметност, грађане и разоуду...“

На крају, Аденауеровом већином закон је изгласан. И већ је дошло до првог међународног скандала. „Рандеву у паклу“, роман француског књижевника Мориса Дриона (Maurice Druon), издат у Немачкој од издавача Мартина Хиеронимија, запленио је и забрањен одлуком јавног тужиоштва у Келну због „развратне садржине“. Тек касније се сазнало у Немачкој да је та књига трећи том трилогије „Велике породице“ за коју је Дрион 1948. године добио награду Гонкур, једну од најважнијих француских књижевних награда.

Како јављају и међународне телеграфске агенције (Јунајтед-прес) и у немачким и у француским издавачким и књижевним круговима, избила је бурна негодовања. Парикли претставник Дриона изјавио је да је по његовој молби специјална комисија француског министарства правде прегледала књигу и једногласно донела закључак да нема никаквих примедби на моралну садржину књиге.

На међународни протест Федерални јавни тужиоци у Вону повукао је одредбу о заплени књиге, али овај скандал је ипак доказ да се немачки уметници били у праву у свом ранијем протесту и у својој категоричној изјави да је свако бирократско решавање о квалитетима књиге уствари цензура.

П. И.

ВИЛИМ СВЕЧЊАК:
„ЕВРОПА (литографија)“

БОРИСЛАВ РАДОВИЋ

Нећемо се оглушити

(IV)

Не смејемо се никада оглушити
 О претеће и непомирљиве гласове мора
 О паничан тресак разбијених прозора
 О крик испод моста
 О лајање пса иза великог зида
 Не смејемо се оглушити
 О добронамерну љубав оних којима
 недостаје мо
 О понављање прорачунатих опомена
 Не смејемо се никада оглушити
 О неупоредиву хармонију звукова и напада
 У безизлазној одбрани до
 Смрти у главом
 Левку
 Тишине.

У часу
 Кад време стаје и у часу смрти
 Не смејемо се оглушити о последњу вољу
 О последњу поруку у брижљиво запечаћеној
 боци

Иако нам изгледа тако слична остатку
 безизлазне
 Пијанке са излетничког брода; о последњу
 Поруку златне наде
 Која нечујно путује ка нама кроз
 Звучна плућа каблова
 Што се спокојно одмотавају
 По дну тихих мора.

Не смејемо се
 Оглушити.
 Јер биће и опет речи
 Са опасним изненађујућим значењем
 У које морамо да поверујемо; насумце
 Тражених речи у неочекиваним
 Сусретима раздвојених љубавника и опет
 спојених мржњом, речи

Да их изненађено поклањамо иако смо
 Већ можда изгубили наду; у неочекиваном
 Сусрету на свечаној представи
 Или у травају или
 На претпуној плажи
 Ако смо већ можда изгубили наду
 У неупоредиве речи за љубав
 У дугим зимским месецима, у опустелим
 парковима

За љубав
 У септим сусретима
 Рано остареле деце.

И био сам некада злосрећни краљ Едип
 Ослепљен и прогнан из кушког града.

И неће помоћи разговори о времену
 И безбрижно уживање у топлој кади
 Да би опет спокојно и поуздано веровали
 У тачне рокове и неодложне посете
 И срачунате љубазне речи које треба
 изговорити

Тако да савршено пристају уз
 Одговарајућу прилику; и неће
 Да помогну разговори о кади
 И безбрижно уживање у топлом времену.

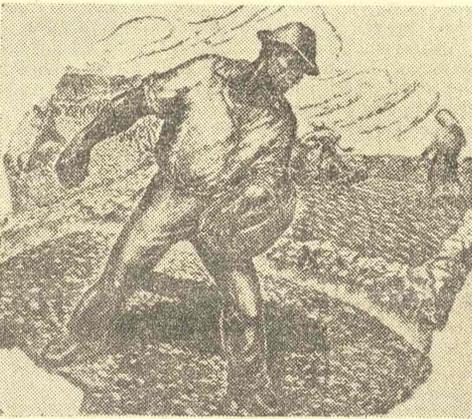
Продавнице се отварају и радници поливају
 улице
 О „Декамерону“ се учи у школама.

Између узнемирене поноћи и подневног одмора
 Биће за нас преломљене светлости у
 горућој ружи
 И незаборавних речи на које се морамо
 одазвати љубављу

На које се морамо
 Окренути на улици за непознатим човеком
 Са стрепњом путника који одлази
 Без збогом
 За једно сунчано поподно у болничком врту
 И ове друге животе око нас

И за друге животе што се понекад побуне
 Тако озбиљно неуморно неумољиво
 одмеравани
 Неприкосновеном заклетвом метронома
 Који будно прате непогрешиве коњуикције
 Из тихих подрума старих опсерваторија.

И било би неразумно шаљивим опелом
 Радовати се туђој смрти
 Кад неумирени светови поново склапају
 пријатељства
 О која се никад не смејемо оглушити.

ТОНЕ КРАЉ: СЕЛЈАЧ

СВЕТ

„КОРИОЛАН“ НА ЊУЈОРШКОЈ СЦЕНИ

Једна од другоразредних Шекспирових драма „Кориолан“ приказана је са неочекиваним успехом у њујоршком позоришту „Феникс“. Услед тога што не спада у ред најбољих трагедија великог барда, ова драма је од 1885 досад била само једном на репертоару њујоршких позоришта — 1933 године. За разлику од првог извођења, кад га је био режирао Чарлс Хопкинс, обављеног „Кориолана“ поставио је даровити редитељ Шекспирових комада Џон Хаусман.

Према неподеленој импресији њујоршке позоришне критике, Хаусману треба захвалити што је кондензовањем текста, изостављањем и наглашавањем обезбедио „Кориолану“ дејство слично оном што га постижу Шекспирове најјаче драме — „Хамлет“, „Магбет“, „Јулије Цезар“, „Краљ Лир“. Истина, ова драма чија је поезија (шекспировски) средња, а занатска обрада на пристојном растојању од савршенства, морала је у почетку изненадити гледаоца. Хаусманов „Кориолан“ је себичан снос, какав је био и у ауторовој замисли, али му недостаје самозадовољство, које се обично сматра Ахиловом петом главном јунака. Следећи редитељева упутства, Роберт Рајен као Кориолан инсистирао је на опором, али ирационалном тумачењу своје улоге, чиме је, између осталог, допринео утиску да је у питању не слом последњег грубијана, него трагедија људског створења неспособног да духом заједри у надиресечено.

Ова концепција „Кориолана“ није једини разлог похвала које су се после премијере чуле на рачун Хаусмана. Уочена је такође редитељева велика способност да разноврсне и драмски често сасвим опречне садржаје мајсторски повеже и учини уметнички кохерентним.

БАЛЕТ И НЕБАЛЕТ

Под тим насловом пропатили су неки енглески листови гостовање париског балетског ансамбла Ролана Петита у Лондону. Балетски критичари британске престонице са извесним чуђењем су закључили да је програм Петитовог ансамбла садржао читав низ тачака за које је тешко рећи да су балет. Ту су традиционални балетски кораци били комбиновани са неком врстом мимике, акробатике, са игром и песмом, са елементима старинског Мјузик-хола, савремене ревије и кабаретског извођења.

Ансамбл Ролана Петита није ништа боље, бар досад, прошао ни у Њујорку, куда је отишао после Лондона. Лист „Њујорк тајмс“ је окарактерисао Петитов репертоар као „доиста веома жалостан, са изузетком комада „Курјак“, свака веза са балетом је чисто номинална“.

ТУРНЕЈА ГРУПЕ ТОКИСКИХ ИГРАЧА И МУЗИЧКИХ УМЕТНИКА

У току фебруара полази на турнеју по земљама Западне Хемисфере група од двадесет и пет играча и музичких уметника токиског позоришта „Кабукт“. Према идеји госпође Азума, која предводи јапанске уметнике, репертоар ове групе биће вероватно сведен на једну интегралну представу у којој ће бити садржани различити музички и играчки стилови „земље Сунчева рађања“. Међу инструментима које носе са собом музички уметници из Токија налазе се кота, самисен, флаута, добош, звоно и гонг.

СМРТ

МИХАИЛА ПРИШВИНА

Према саопштењу московског радија, руски приповедач и романописац Михаил Пришвин умро је у осамдесетој години живота. Пришвинове приповетке и бајке превођене су на разне језике. Две његове књиге — „Јен Шенг: Корен живота“ и „Језеро и шуме“ објављене су у САД 1936, односно 1952 године. Пришвин се књижевничком позиву одао тек са навршених тридесет година живота, пошто је претходно завршио пољопривредни факултет.

ФИЛМ О ОСВАЈАЊУ ЕВЕРЕСТА НАГРАБЕН НА КОНКУРСУ ДОКУМЕНТАРАЦА

На такмичењу документарних филмова у Њујорку, прву награду (награду Роберта Флаертија) за 1953 годину однео је британски колорисани филм о подухвату експедиције сер Џона Ханта, која је упрочеке прошле године успела да освоји Маунт Еверест. Пре овог такмичења, њујоршки филмски критичар Босли Краутер уврстио је „Освајање Евереста“ међу десет најбољих филмова снимљених 1953 на енглеском језику.

МУЗЕЈ АУСТРИСКЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ УМЕТНОСТИ

У летњем замку принца Евгенија Савојског, крај Беча, отворен је Музеј средњовековне аустријске уметности. У њему су сабрана многобројна дела аустријске пластике од средине Дванаестог до половине Шеснаестог столећа, као и примерци сликарства на дрвету из последња два столећа тога периода. Средњовековно ликовно благо Аустрије, које је досад било растрнуто по разним музејима, нашло се на тај начин на једном месту. Између осталог, ту су се сад обреле чувене готске малоне, од којих најстарије датирају из 1180 године, готски портрети кнежева и кнегиња, и дела такозване Дунавске школе.

Замјена

(Наставак са треће стране)

— Еј, пиши! — махнула ми је у опроштај. Кад сам је коначно изгубио из вида, за тренутак ме туга чврсто пограбила за срце и ја сам тек тада осјетио да сам се то растао с једином сестром.

Многи су ми се ђаци, наравно, ругали због опанака, дивљачно сам избјегавао дјевојчице и стидно се своје обуће, али кад год бих се сјетио Црквине и сестрина испраћаја, с тугом и љубављу загледао сам њезине опанке и сам себи чврсто обећао да ћу се „ишколовати“ и чобаницу с Црквине провести с краја на крај кроз читаву варош...

Минуле су отада многе године. Дошао је рат и устанак. И једног раног пролећа, по завршетку четврте офанзиве, кад се моја јединица вратила под родни крај Грмеч, један ми сељак показа низ гробова растурених по младом житу око пута и туробно исприча:

— Видиш, то су скоро све партизанке, изгинуле на пробоју из планине. Ту ти је негде и твоја сестра. Не зна јој се тачно гроб.

Тужно сам оборно поглед на своје ципеле, додереане у зимском маршу. Ево, баш сад настају они дани кад сам некад, у ђачке дане, мијењао ципеле за сестрине опанке. Ко ли ће ме сад пожалити и дати ми своју обућу?

Истина, сестра се није јавила, али су ми у команди подручја дали лагане опанке опутњаше, погодне за топле дане.

Увече сам, крадом од свију, однио своје до- трајале ципеле и спустио их у младо жито, поред гроба непознате партизанке. Ставио сам их ђутке и свечано као да приносим жртву и као да, и с ону страну гроба, вршим замјену с несебичном сестром чија се љубав још није уга-сила.

БРАНКО БОШИЋ

Помрчали мјесец

ЈАНКО БОНОВИЋ

ПАЛА је ноћ а ја бих хтио да буде бесконачни дан. Повија се трава у грму од гажења сумрака, а ја, немиран и сам, забављам прсте у земљу и кидам се као грана. Висока, стрма планина пропушта мјесец иза рамена и гора се узнемирила и дах некакав студен прође низ стабла.

Треба ли животу своје да издубим ток или нека га он сам дуби? Сумрак овај да утојим у своје дубоке воде и да се занесем силно пред ведрином вечери, пред хуком потока што махитају низ кланце?

Живот тече поред мене као ријека поред погнуте, снужене врбе на обали. Осјећам како ме нестаје, како се растапам у бојама вечерњим. Незадржив и бујан плач захвата моје срце. Под гранама, у хладној мрака, остају сам, склопљених руку. Прокапљивање звијезде са огранка, гасиће се у тамним вировима суза. То гашење ће ме, пресакнути, ископати. Угарци звијезда на дну мене лежаће мртви... Срце ће бити угуљено огњиште са неколико жишких, под пепелом, у ноћи ведрој што извире из стабала!

Чамим под гредама жутим и по- чаљаним. Преда мном је сто и неколико неисписаних, чистих табака. Бијеле, голе стрмени њихове очекују топле југове сјећања, суновратне поноре мисли. Као да је ова хартија жива: динше, расте, хоће да ме попије, да ме исуши, испосни. На столу, на табацима, дан се давно у-гасио. Лампа трне на зиду. Тишина ме опкољава и дира у густим само-туковима. И док напољу нечија пје-сма се разгорнијева на друму, мене ништа не весели. Свића ме погнула до ове фијоке. Завијава ме ноћ с прозора; црне, кобне пахуље затр-павају ми блиједи лик.

Како ћу, о како дочекати свитање у окнима и плаву птицу јутра на зиду?

Закопан у соби, поширем у себе. Крњи, тајанствени мјесец провирује иза кровова: стари мој знанац као да ме испитивачки уходи, хоће да ме види и дозна шта радим.

Ноћна је тишина тешка. Врви као огромни, црни мравињак, гризе ме и милн по мени. Лампа са зида от-крива моју мисао која таласаво, ру-кописно тече низ табак. То ноћна тишина некуд одмиче и везе повн-јест о мени.

Ово је прва ноћ послнје његовог погребца, прва ноћ послнје његовог живота. Ноћ огромна и дубока, ноћ у истој соби, међу овим прозорима и зидовима.

Посјечено љетње сунце пало је низ

МИХАЈЛО ПЕТРОВ: РУДАР

планину и откопљало се у море. Тамо се угасило... У црквеном звоннику, хромом и слијепом, два три суха, умниљена откуцаја звона — зарђала сјенка његова трагично — се клати у звоннику као неопипљив, мучан и вјечан бол у нашим очима.

Ова соба опет тоне у мрак као вечером жедна кора у дубоки бу-нар. Али кроз прозоре улази младост љетње ноћи, оцртавају се модри правоугаонници неба... Лампа триња, убого виси низ хрпави зид. Широ-ко огледало, озбиљно и непомично, не казује ништа сем празнине. Ши-роко огледало у коме је бујност и љепота његова блистала у бијелим јутрима.

Хартије ме ове чекају у фијоци. Покидана свитања мога духа гуше се у тјеснацу дасака; хтјела би напоље, у своју постојбину, у далеко небо и љетњу ноћ...

Погнута прилика мајке сагнуће се у кухињи, к патосу, и с времена на вријеме, као тежак гар, избацује јук, његово-несрећно име.

Гдје је сада он? Сандучић почива под неколико те-ских каменова и масом земље. Пред малом сеоском црквом ноћас је пу-сто. Безбројни и безоблични гроб-љански становници осјетили су га и похитали к њему. Пужу се уз сан-дук, гризу га, дубе, пробијају. Без-крајно чангрљање и куцање о да-ске, о стакло над очима — над ње-говим мртвим, убраним видом.

Људи човјече, ућути. Освијести се, дођи к себи. То је твој лични бол који се других не тиче; поред њега они пролазе као поред дубоког и гамног понора, заштићеног оградом.

Буди миран и зарони главу у жу-ге руке. Утрни лампу, нека те нико таквог не види. Ти не смијеш бити

беспомоћан, усамљен, одвојен од гласова и свијетала што доиру до тебе у овај позна час. Немој, из но-ћи, са улице, потсмјех да запљусне твоја угашена ока.

4

Сам у соби. На зиду моја сјенка, погужена и мутна. Не говори ништа а ја бих тако хтио да говорим с њом.

О, сјенко, о црни враже мој на зиду!

Примакао сам се, питах прстима. Нема ништа, само што у себи осје-ћам дубок, потмуо бол. Из његовог искрљаног коријена капље крв...

О, сјенко, је ли све тако варљиво као ти? Не одговараш, не мичеш се. Ха, ха, је ли то твоја љубав за мене?

Иди, да те не видим, не мрачи ми зид о који ја, жалосни човек, вје-шам своје снове — те тамне, чудне везове.

Иди, не растежи ме по соби, не грби моју прилику. Дај ми мира.

И ти си, сјенко, као све друго. Са мном живиш лукаво, према мени си малодушна и зла. Кад је сун-це, када са таласа и прелива свје-тлост, онда си са мном: идеш уз мене, играш, несташно се смијеш на путу. А мало ако се набора небо, или ако смо у ноћи помрчалог мје-сеца у каквој сиромашној кући без лампе, ти, сјенко, бјежиш, напушташ ме. Само си са мном када ми је до-бро, у сјају и у богатствима.

Иди, иди, што се пужеш по зиду? Зашто кривиш мој став који хоће да се усправи, да живи?

ЦРТЕЖ: З. ЦУМХУРА

Други радиофестивал југословенске музике

ПАВЛЕ СТЕФАНОВИЋ

АКО бих се, неким чудом, (иако знам да чуда нема) једног дана обрео у некој странијој земљи у којој било из сфери европске цивилизације...

„национално“ у уметности много слојенији фактор него што се обично мисли и да не зависи од декоративних и непосредних елемената...

ЈЕДНО велико позориште, Московски художествени театар, и један велики редитељ, Станиславски, изради су на спенским остварењима...

СТАНИСЛАВ БАЈИЋ

Вишњик позоришни комед, а не како пише у поднаслову оригинала да је комедија...

БЛАЗЕНКА КАТАЛИНИЋ (РАЂЕВСКА) И СТРАХИЊА ПЕТРОВИЋ (ГАЈЕВ) У „ВИШЊИКУ“, ПОСЛЕДЊОЈ ПРЕМИЈЕРИ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ДРАМСКОГ ПОЗОРИШТА

лирска драма. Овако, изразито комичне личности (обично споредније) уносе у њу само промену и контраст.

интересантној Варји, али са духовно богатим животом него што га та личност, према тексту, има у односу према другим личностима.

БОЖИДАР ЈАКАЦ: КОНЦЕРТ

Зазорно ми је истицати колико је сваком животом и трезвеном нашем човеку познато шта све значе године од ослобођења до данас...

У комаду као што је Вишњик, без сваке спољне радње, сведеном на психолошку личност и њихове односе у одређеним атмосферама...

Чехов је спахиџиу Рањевску дао у низу видова остављајући режисеру и глумцима да све те видове вежу у комплексност јединственог лика.

Претставе Чехова у Художественном театру развијале су се и после премијере. Ако се то десило са овом претставом...

ФИЛМ * Црно-бијела верзија

Хоћемо ли изићи из уског круга у ком се вртимо, ево већ седам година? Од вапшарских шарлатана не уживамо много веће поштовања...

Даље — исто тако црно-бијели карактери, који траже крупне ријечи, оштри сукоби, спољни сукоби и драми црно-бијелог.

Па ипак — воли мексикански филм наша публика. Хисторија, живот, традиција и литература наших људи пуна је црно-бијелих сукоба.

вице Распор Да ли је то најближе нашем филму? Прије свега није зато, што ми још нисмо постигли ни толико Бар занатски — то је стандард.

спасио уметност! Наш филмски примитивизам, који није добро ни до мексиканске мелодраме, нашао је своје „теоретско“ покриће!

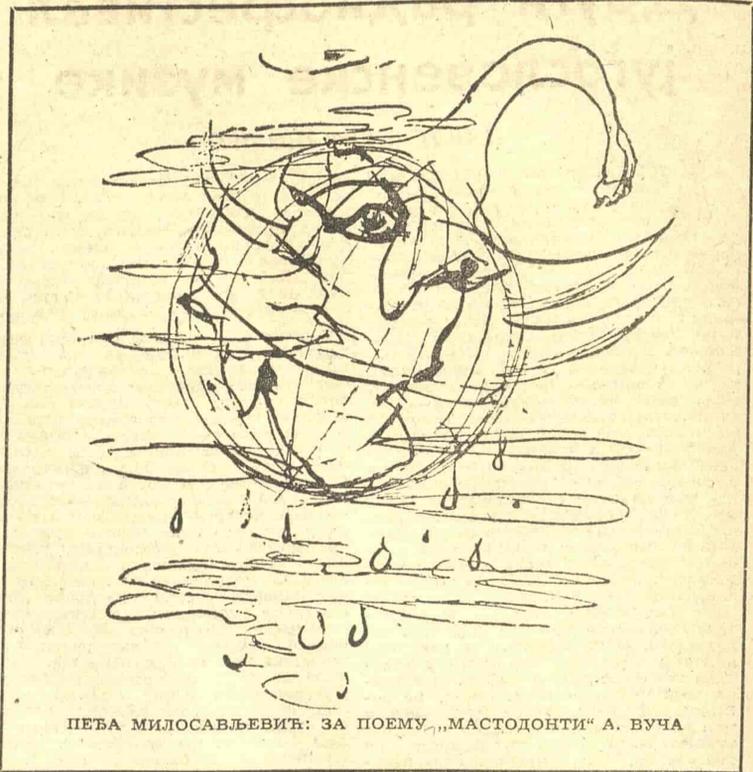
АНКЕТА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА: КЊИГА НИЈЕ САМО РОБА

НОВАК СИМИЋ

Умјетнички невриједна књига
непријатељ

Неопрезно је, у најмању руку, говорити и писати да постоји криза књиге код нас — јер у крајњој консекуенцији то би био симптом опће културне кризе, што свакако није случај. Не требамо се стога заваравати привидностима, које неупућеног и површног, односно брзоплетог, проматрача могу навести на погрешне закључке а често и на збовање на непотребну узбуну. Скок од књиге као друштвене наручбе са свим погодностима које има друштвена наручба (осигуран, унапријед продан тираж и сл.), на књигу као робу, за коју важи само закон понуде и потражње, без икаквих посебних бенефиција — морао је свакако проузрочити трзавице и потресе који иако се још увијек понегдје одражују, могу се, по мојем мишљењу, лако савладати. Сада веле, да је књига све до прије три године била код нас нереално јефтина, а онда је постала опет нереално скупа, ради тога је пао тираж и књига се не купује јер не одговара платним могућностима потрошача. Међутим, то је само донекле тачно. Уствари књига је код нас још увијек просечно јефтинија него у другим земљама, али јој је цијена на унутарњем тржишту висока, обзиром на куповну моћ читавца, те би можда извесно појефтинјење представљало неки начин рјешења проблема. Треба имати и то на уму, да велики тиражи књига у периоду између 1945—1950, нису значили да је књига долазила у руке онима којима је била намијењена; она се већином задржавала у рафовима и подрумима књижара, док се добрим дијелом данас опет задржава у складшћима издавача. Издавачка подухвела која су и послје покушања књига наставила с нереалним тиражама, разумљиво да су пала у кризу, али то не значи да је тиме настала и криза књиге. Напротив, требало је да дође до здравог и реалног третирања код издавања књига, то јест требало је издати онолико колико стварно може тржиште у новим могућностима да апсорбира. Мислим, да су се ту међутим испоиле извесне слабости и да је дошло до потешкоћа, које су се могле предвидјети и праводобно уклонити. Настала је, наиме, код многих издавачких подухвела утрка у издавању сензационалистичких, пустиловних, а умјетнички безвриједних књига, а све под паролом да публика тражи читку, забавну књигу; како би се тако покрили губици неотрених калкулација односно издања такозваних пасивних књига. У што се је то изврло имали смо прилику сви видјети; пријетила је опасност да добра, квалитетна књига буде потиснута оном, која је својом дневном употребљивошћу, лакоћом и површношћу правила концесије средњим и нижим инстинктима шире публике. Пријетила је надаље опасност, да се слобода на књижарском тржишту извргне у анархију, јер су мно-

га новинска, омладинска и друга подухвела настојала да се финансијски санирају на рачун „књижевности“ издавањем шунд-литературе. По моме мишљењу и данас не угрожава књигу (овдје мислим добру књигу) толико висока цијена већ то, што се још увијек издаје несразмјерно много осредњих, лоших, слабих и непотребних књига, које глорификују малограђанштину, лажни буржоаски хуманизам, криумчаре кришанску хипокризију итд., заправо све оно против чега се требамо као припадници ове наше социјалистичке земље енергично борити. Лоша, умјетнички безвриједна књига је главни непријатељ сваке културе, па и наше. Ту се поставља питање одговорности издавача, питање контроле јавности и питање одговорности самих умјетника — јер живот народа стоји и пада са његовим стваралачким снагама, а ако се оне потискују и искључују могу настати непроцењиве штете. Не треба изгубити из вида да се књигом утјече и на духовни развој појединца, да се њоме често формирају његови погледи на свијет, да издавачи, књижевни савјетници, књижари и штампа формирају суд оних који књигу купују — и зато не може и не смије бити свеједно да ли ће та публика добити у руке безвриједну, па чак и штетну књигу или добро, умјетничко дјело. Служити умјетности, представљати је, давати оно из прошлости највредније, откривати нове стваралачке снаге, крчити путеве, не поводити се за мишљењем просјечности, не правити концесије ниским инстинктима, већ настојати придобити што ширу читалачку публику за квалитетно, развијати и подизати њен укус — то је сврха и циљ коме треба тежити. Је ли потребно, да се овдје нагласи како су истисане само опћените поставке, које се односе на књигу у цјелини, не дучећи пригом страну

ПЕЋА МИЛОСАВЉЕВИЋ: ЗА ПОЕМУ „МАСТОДОНТИ“ А. ВУЧА

и домаћу књигу. Свакако да домаћој, нашој књижи треба поклонити посебну пажњу. Ако увидимо, да се на тржишту при једнаким условима домаћа књига не може борити са преведеном, јер нужно мора бити скупља услјед већих производних трошкова и мањег тиража, то се намеће само по себи, да код домаће књиге ако нам је на срцу квалитет и њен процват, морамо прибјећи систему материјалне помоћи, па звало се то субвенција, дотација или како год хоћете — име је споредно. Да се разумијемо и то више с оним друговима из републичких савјета за просвјету, науку и културу, него из привреде, домаћа роба се осигурава заштитним царинама и извозним премијама па на ту материјалну помоћ и домаћа књига чак и као роба има своје право, према књига није само роба — како исправно гласи наслов ове анкете.

МОМЧИЛО ПОПОВИЋ, директор издавачког предузећа „Знање“

Издавачка предузећа морају да воде културну политику

Криза књига у односу на наш економски и културни ниво не постоји! Књига се купује, чак и више него што је нормално у условима садашњег распореда потрошног фонда наших радних људи. Постоји криза издавачке делатности у нашој земљи! Да се боље изразим — издајемо много и потребних и неопотребних књига, не водећи рачуна о економским и културним потребама становника, и тиме стварамо анархију у издавачкој политици.

Не смета што је књига роба, што су издавачка предузећа привредна предузећа. Издавачи уживају извесне бенефиције код привредних органа и банака, што није случај код других предузећа, и они ће, вероватно, и даље да их уживају. Правилном развоју издавачке делатности и вођењу корисне културне политике путем књиге смета груба — често најгруља примена економских закона, као, на пример, закона конкуренције.

Ако погледамо број издавачких предузећа, количину издатих књига и величину тиража — разумљиво узимајући у обзир културни ниво нашег народа, економске могућности купца и број становника, видећемо да се налазимо међу првима у свету. У таквом великом броју издавача, броју издања и тиража ми водимо неинтересну конкуренцију, и то — са преводном и лошом литературом. Обично се тврди да је тако било и пре рата код нас, а и данас у читавом

свету. Често се помињу имена људи, који су постали милионери захваљујући књижи. Тачно! Али они су ту конкуренцију водили и данас је у свету воде сопственим парам, а сапуно обзира према своме капиталу. Ми, међутим, данас ту конкуренцију водимо са друштвеним новцем, и врло често заборављамо да будемо обавриви према друштвеној имовини. Да је тако, о томе јасно и убедљиво говоре огромни лагери (стварно дотације од државе) у издавачким и књижарским магацинима. Уосталом, коме и чему служи конкуренција у области културне делатности?

Илузорно је говорити о смањењу цене хартије и штампарских услуга, о разним рабатима и о потреби дотација (све то утиче на цену књиге) ако се претходно не реши основно питање; спречити да свакодневно ничу издавачка предузећа као пиљарске тезге. Тешко је објаснити, а још теже доказати потребу постојања 33 издавачка предузећа у Србији, а поред њих још низа листова и часописа који се узгред баве издавањем књига. Да ли се може, на пример, објаснити:

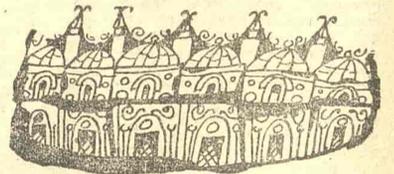
- 1) Зашто је ликвидирано издавачко предузеће „Задружна књига“, а наместо њега основана издавачка установа „Задружна књига“ и новинско-издавачко предузеће „Задруга“?
- 2) Зашто је основано издавачко предузеће „Минерва“ у Суботици? Какви су културни разлози диктирали његово оснивање?
- 3) Зашто и коме је било потребно да се оснује издавачко предузеће „Космос“ у Београду?
- 4) Ко има користи од оснивања „Цепне књиге“, чије је седиште у Сарајеву, а главни штаб у Београду? Да ли је тачно да је школа учења страних језика „Перфект“, која се анонимно под поштанским фахом број 45 јавља у јавности, власништво „Цепне књиге“, и чему то служи?
- 5) Зашто се поједини листови, као органи социјалистичких друштвених

организација, баве сумњивом издавачком делатношћу, која је у потпуној опречности са циљевима тих организација? На пример: „Дневник“ у Новом Саду (Мртве очи Лондона), „Задруга“ (Ребека), „Дуга“ (Дугин магазин) и др.

То умногоме спречава реномиране издавачке куће, као што је, на пример, „Просвета“, да и даље одрже своју озбиљну културну линију. Стога и та предузећа понекад прибегавају издавању необзбиљних едисија. Свакако да је то натерало „Ново поколење“ да се лати некорисног посла издавања романа у свескама (Гусари са Мисисипија, Грбоња — витез Лагардер).

Мислим да је то полазна тачка „да се почне решавати то мучно културно и политичко питање“ (Мирко Божић), а да додам и мучно и тешко финансиско питање издавачке делатности. Верујем да нашој заједници може бити свеједно да ли на тржишту види цинеле са или без потпетица, али није јој свеједно да ли види добру или лошу књигу. Не сме се заборавити да издавачка предузећа морају да воде културну политику, да кроз своју делатност изграђују свест маса. У томе би се морала издавачка предузећа да разликују од осталих привредних предузећа. А то се може постићи једино стварањем великих издавачких кућа, са добрим кадровима и пуном друштвеном контролом. Зато треба донети уредбу о оснивању и раду издавачких предузећа, па тек онда решавати питања као што су: цена хартије и графичких услуга, рани рабати и дотације.

Ту је, по мом мишљењу, узрок тзв. кризе књиге и ако се тај узрок отклони књига ће, и поред тога што је роба, у садашњим економским условима заиста имати улогу културног фактора.

З. ЦУМХУР: ЦРТЕЖ

Библиографија

- Мато Ловрак: Дружба Пере Крвјице. Издање „Матица хрватска“, Загреб 1953, латиницом, стр. 175, цена ?
- Др Јован Стефановић: Однос између цркве и државе. Издање „Матица хрватска“, Загреб 1953, латиницом, стр. 146, цена ?
- Емил Зола: Трбух Париза. Превео Вјекослав Зрнц. Издање „Матица хрватска“, Загреб 1953, латиницом, стр. 293, цена ?
- Достојевски: Браћа Карамазови, роман у четири дијела с епилогом. Превео Јакша Кушан. Издање „Матица хрватска“, Загреб 1953, латиницом, стр. 922, цена ?
- Оноре де Балзак: Банка Ничиген. Превео Винко Тецилазић. Издање „Култура“, Загреб 1953, латиницом, стр. 421, цена ?
- А. А. Гвоздјев: Западноевропско позориште. Превела О. Миличевић. Издање предузећа „Свјетлост“, Сарајево, 1953, латиницом, стр. 368, цена 550 дин.

ГЛАВНИ УРЕДНИЦИ

Танасије Младеновић и Буза Радовић

РЕДАКЦИСКИ КОЛЕГИЈУМ

Ото Бишковић, Велибор Глигорић, Радомир Константиновић, Душан Матић и Ристо Тошовић

★

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА

Француска 7, тел. бр. 21.000, број чековног рачуна 102—Т—208

★

Претплата за годину 1954 Дин. 900., поједини примерак Дин. 20.

★

Лист излази сваког четвртка

ИЗ „ВЕДРОГ УТОПЉЕНИКА“

Љилани знају шта девојке снудју. Велике воде шта девојке греше. И сад се неке из дубина смеше и својим муком слатке грехе крију.

Не треба нико више да се дави, јер нема места у водама света кад плоче браћа до задњег банкета на Рајни, Одру, Дунаву и Сави.

Ја не знам реци име, али слутим да неће бити тако ведро слава, јер дављеници и њихова јава

слични су каткад онима што трају под брестом шумним, ту, у завичају крчми, весела, љубави и трава.

★

За дављенике нема речи благе. Њихове сате знају само таме. Ја сам сто пута побацио драге и никог нећу да ми такне раме.

Умирић ноћ, па пођем да се давим, ал на по пута станем, па се кајем због нечега што је остало у трави детињства дивног, коме се сав дајем.

А онда опет почне ноћ злослутна. На дну бокала кикоће се, грози ма да је љубим ко и сви матрози.

Она у мени траје тако мутна и све ми даје и не да ми ништа у страшној крчми, усред разбојишта!

★

Некуда морам! Куде? Ваљда богу? Ономе богу што живи на глогу, на бису црном, на јелењем рогу! Некуда морам све ногу пред ногу!

Све што сам био снило је у слогу. Кад љутњу рекох не живех у строгу гласу себе, већ крикнух: не могу ни звезди, ни води, ни мраку, ни богу.

Можеда тек неком све могућем Гогу што може све те патње да наслика и да да боју ведрих дављеника

на неком платну што још није чудо, на неком платну што још није лудо, на неком платну што звижди на рогу!

СЛОБОДАН МАРКОВИЋ

МОТИВИ УСТАНКА У НАШОЈ ГРАФИЦИ

АНАСТАС ЈОВАНОВИЋ: БОЈ С ТУРЦИМА (деталј литографије)

